

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra práva



Diplomová práce

Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi

Martin Vachalík

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Martin Vachalík

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi

Název anglicky

Legal awareness and its impact in application

Cíle práce

Hlavním cílem této práce je objasnění role právního vědomí, které je v současnosti velmi opomíjeno, a jeho vlivu na právní a protiprávní chování člověka v modifikaci různých situací regulovaných předpisy zejména občanského, správního a trestního práva: souvisícím cílem je odpověď na otázku, zda existuje závislost na stupni rozvinutí právního vědomí a druhu a výši škodných následků

Metodika

Vzhledem k tomu, že k právně psychologické kategorii právního vědomí přistupuje i právně ekonomická ka-

tegorie škodných následků, dá se hovořit o mezioborovém charakteru práce, při níž byly užívány zejména tyto postupy a metody: 1) myšlenková projekce celé práce 2) obstarání příslušných informačních zdrojů 3) analýza textu dokumentů (vyšetřovacích a soudních spisů), právních předpisů a doporučené literatury 4) empirické pozorování terénní praxe a rozbor chování jednotlivců v rámci vyšetřovacích procesů a v různých právních situacích 5) neřízené rozhovory s účastníky vybraných případů 6) syntetická sumarizace zjištěných poznatků v závěrech práce

Doporučený rozsah práce

60 -80 stran

Klíčová slova

právní vědomí, faktor vlivu, protiprávní chování, příčinná souvislost, přímý a nepřímý následek, vznik škody

Doporučené zdroje informací

1/ GERLOCH, A. Teorie práva 4. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, rok 2007, ISBN 978-80-7380-023-9

2/ KUBŮ L. a kol., Teorie práva. Praha: Linde, rok 2007, ISBN 978-80-7201-637-2

3/ ZOUBEK, V. Teorie státu a práva. vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, rok 2006, ISBN 80-7251-233-1

4/ KNAPP, V. Teorie práva I. vydání Praha: C. H. Beck, rok 1995, ISBN 80-7179-028-1

5/ URBAN, M. Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. vyd. 1. Praha: Leges, rok 2013, ISBN 978-80-7502-013-0

6/ VEČERA, M. , URBANOVÁ, M. Vybrané kapitoly ze sociologie a psychologie práva. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, rok 2010- . sv. Edice učebnic PrF MU; ISBN 978-80-210-5064-8

7/ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

8/ zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

9/ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

JUDr. Viktor Jansa, CSc.

Elektronicky schváleno dne 21. 10. 2014

JUDr. Jana Borská

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.3.2015

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval JUDr. Viktoru Jansovi, CSc., za odborné vedení a podnětné připomínky při zpracování této diplomové práce.

Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi

Legal awareness and its impact in application

Souhrn

Diplomová práce na téma „Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi“ objasňuje roli právního vědomí v současném právu a jeho vlivu v právním rozhodování a jednání. Diplomové práce je členěna do třech základních částí.

První část diplomové práce je teoretická. Věnuje se charakteristice právního vědomí, vysvětlení pojmu a podstaty právního vědomí.

Ve druhé části jsou vybrané právní normy občanského, obchodního a trestního práva aplikovány ve vybraných právních otázkách a dále objasněním vztahu právního vědomí a společenské praxe, právního jednání, důsledky právního jednání a právní odpovědností.

Třetí část diplomové práce je praktická. V praktické části byly aplikovány mé praktické zkušenosti s vyšetřováním trestné činnosti a data zjištěná z předloženého dotazníku respondentům. Dotazník se skládá z otázek, které korespondují s jednotlivými kapitolami diplomové práce. Respondenti byli vybíráni zejména z civilního prostředí a různých pracovních oborů. Mé praktické poznatky a data zjištěná z dotazníku jsou zpracovány v závěrečné úvaze o jejich využití v praxi.

Summary

The master's thesis "Legal awareness and its impact in application" explains the function of legal awareness in the existing law and its effect in legal decision making. It was drawn on the basis of theoretical and practical knowledge and is divided into three main parts.

At first it is focused on the definition of legal awareness, explanation of legal awareness and nature of legal awareness.

In the second part, the chosen legal rules of civil, commercial and crown law are applied in several legal questions. Further it is dealt with the relationship between the legal awareness and social practice, legal rules and their impact and legal liability.

The third part uses my practical experience with criminal investigation and search data. The respondents of the questionnaire were chosen from the normal civil environment and different workareas. The search data and my practical experience are analyzed in order to be considered in practical use.

Klíčová slova: právní vědomí, faktor vlivu, protiprávní chování, příčinná souvislost, přímý a nepřímý následek, vznik škody, právo veřejné a soukromé, právní odpovědnost, újma

Keywords: legal awareness, factor influence, unlawful behavior, causality, direct and indirect result, formation damage, public law and private law, legal responsibility, harm

Obsah

1.	Úvod	5
2.	Cíl práce a metody	7
3.	Úvod do teorie právního vědomí	8
3.1.	Pojem právní vědomí	8
3.2.	Podstata právního vědomí	9
3.3.	Stránky právního vědomí	10
3.3.1.	Intelektuální stránka	10
3.3.2.	Emocionální stránka	10
3.3.3.	Hodnotící stránka	11
3.3.4.	Rozhodovací stránka	11
3.4.	Obsah právního vědomí	11
3.4.1.	Právní vědomí de lege lata	12
3.4.2.	Právní vědomí de lege ferenda	12
3.4.3.	Právněhistorické vědomí	13
3.5.	Struktura právního vědomí	13
3.5.1.	Společenské právní vědomí	13
3.5.2.	Skupinové právní vědomí	14
3.5.3.	Individuální právní vědomí	14
4.	Hlavní faktory rozvoje právního vědomí	15
4.1.	Intelligence	15
4.1.1.	Intelligence vrozená	17
4.1.2.	Intelligence získaná	17
4.2.	Rodina	17
4.2.1.	Funkce rodiče	19
4.2.2.	Výchova	20
4.3.	Vzdělání	23
4.3.1.	Základní vzdělání	24
4.3.2.	Střední vzdělání	24
4.3.3.	Vysokoškolské vzdělání	25
4.4.	Ostatní vybrané faktory	25
4.4.1.	Přátelé	25
4.4.2.	Zaměstnání	26
4.4.3.	Životní zkušenosti	26
5.	Vztah vybraných právních odvětví a právního vědomí	27
5.1.	Právní vědomí v právu soukromém	27
5.1.1.	Právní vědomí v právu rodinném	29
5.1.2.	Právní vědomí v absolutních majetkových právech	33
5.1.3.	Právní vědomí v relativních majetkových právech	39
5.2.	Právní vědomí v právu veřejném	44
5.2.1.	Násilná trestná činnost	45
5.2.2.	Mravnostní trestná činnost	46
5.2.3.	Majetková trestná činnost	48
5.2.4.	Drogová trestná činnost	50
6.	Právní vědomí a společenská praxe	52
6.1.	Úroveň právního vědomí	52

6.2.	Schopnost uplatnění právního vědomí.....	53
6.3.	Řešení právních problémů	54
6.3.1.	Činitelé ovlivňující průběh řešení.....	55
6.4.	Jednání v praxi.....	56
6.4.1.	Právní úkony	58
6.4.2.	Individuální právní akty.....	59
6.4.3.	Legální jednání	60
6.4.4.	Nelegální jednání	61
6.4.5.	Legální a nelegální jednání v historickém kontextu	62
7.	Společenské následky jednání na základě právního vědomí	63
7.1.	Odpovědnost	63
7.1.1.	Právní odpovědnost.....	64
7.2.	Vzniklé negativní následky.....	65
7.2.1.	Škoda	66
7.2.2.	Bezdůvodné obohacení	70
7.2.3.	Újma na zdraví a životě	71
7.3.	Úvaha o formování právního vědomí občana a jeho ekonomickém dopadu.....	72
8.	Praktická část	74
8.1.	Cíle a metody výzkumu	74
8.2.	Stanovené hypotézy	75
8.3.	Vyhodnocení dotazníku a hypotéz.....	75
8.3.1.	Resumé.....	88
8.4.	Úvaha o aplikaci zjištěných dat v praxi	91
9.	Závěr	93
10.	Použité zdroje	95
10.1.	Knižní zdroje.....	95
10.2.	Právní předpisy	96

1. Úvod

Téma právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi jsem si vybral, neboť se jedná o téma, které je mi velmi blízké. Pracuji jako policista zařazen na Službě kriminální policie a vyšetřování a právní vědomí je nedílná součást mojí práce při vyšetřování trestné činnosti, současně toto téma vhodně souvisí s mým studijním programem Veřejná správa a regionální rozvoj, neboť především úroveň obyvatel regionu determinuje jeho rozvoj nebo stagnaci. Ekonomický aspekt tématu pak spočívá v potvrzené skutečnosti, že člověk s kladně rozvinutým právním vědomím znamená téměř vždy společenský přínos, zatímco na osoby s nedostatečným nebo deformovaným právním vědomím společnost takřka vždy doplácí. Tato diplomová práce však nemůže zahrnovat pouze oblast trestního práva, ale musí zahrnovat i další oblasti práva, neboť každý případ je odlišný a ne v každém případě je vhodné aplikovat právě trestní právo.

V rámci výkonu služby konfrontuji své právní vědomí s právním vědomím různých osob, jejichž právní vědomí je různorodé. Mezi tyto osoby, se kterými se pravidelně setkávám, a mají vysokou úroveň právního vědomí, patří hlavně státní zástupci a obhájci, kteří mají právnické vzdělání, ale i recidivisté, kteří mají zejména značné praktické znalosti trestního práva, neboť orgánům činným v trestním řízení čelí opakovaně.

Právní vědomí má v současném právu podstatně větší význam, než si většina lidí uvědomuje, neboť myšlenkové procesy v něm se odehrávající předcházejí prakticky každou činnost majetkové povahy. Bohužel právnímu vědomí není v současné době věnováno tolik pozornosti, kolik by si zasloužilo. Účelem této diplomové práce je charakterizovat právní vědomí a pokusit se ho přiřadit k současnému právu společně s některými vlivy, které se právního vědomí rovněž týkají a právní vědomí ovlivňují.

Diplomová práce je členěna do třech základních částí. První část je víceméně teoretická a věnuje se základním charakteristikám právního vědomí a jeho členění, na které navazují vybrané vlivy, které nejčastěji ovlivňují právní vědomí v praxi.

Ve druhé části jsou konfrontovány vybrané vlivy právního vědomí s právními situacemi, kterým člověk může nebo musí během života čelit. Tyto právní situace jsou aplikovány ve vybraných odvětvích práva veřejného a soukromého, konkrétně práva trestního a občanského, včetně obchodněprávních vztahů, prostřednictvím položených základních otázek. Na aplikaci jednotlivých právních odvětví navazují vlivy působící na rozhodování člověka při řešení právních situací s následným jednáním v praxi, ze kterého vznikají důsledky, jímž je člověk nucen čelit.

Třetí část diplomové práce je zcela praktická, a jsou zde využity nejen mé zkušenosti s vyšetřováním trestné činnosti, ale i získaná data z vytvořeného dotazníku. Dotazník je sestaven ze souhrnu otázek, které navazují na jednotlivé kapitoly. Zjištěná data z dotazníku jsou následně vyhodnocena a v závěrečné úvaze jsou dále aplikována.

Od diplomové práce očekávám rozšíření vlastního právního vědomí a získání nových teoretických a praktických poznatků, které hodlám uplatnit v dalším výkonu mého povolání při vyšetřování trestné činnosti. Zda získané a zde shrnuté poznatky mohou obohatit i jiné subjekty, záleží již na názoru posuzovatelů.

2. Cíl práce a metody

Hlavním cílem diplomové práce je objasnění role právního vědomí a jeho základní charakteristika. Dalšími cíli jsou rozbor vybraných faktorů, které rozvíjí a ovlivňují právní vědomí a aplikace právního vědomí ve vybraných právních odvětví práva soukromého a práva veřejného, objasnění úrovně právního vědomí a schopnosti jeho uplatnění, rozbor řešení právních problémů a jednání člověka na základě právního vědomí v praxi a způsobených důsledků, ze kterých vyplývá právní odpovědnost.

Diplomová práce je mezioborového charakteru, kde prostupuje právní, psychologický, sociologický a ekonomický aspekt. Při zpracování diplomové práce byla užita myšlenková projekce diplomové práce, obstarávání příslušných informačních zdrojů právního, psychologického, ekonomického a sociologického zaměření, analýza soudních a vyšetřovacích spisů a aplikace zjištěných informací do vybraných kapitol, empirické pozorování účastníků při vedení trestního řízení a rozbor jejich chování, analýza právních předpisů soukromého a veřejného práva, konkrétně práva občanského, obchodního a trestního a aplikace zjištěných informací do vybraných kapitol, neřízené rozhovory s účastníky vybraných případů a syntetická sumarizace zjištěných dat prostřednictvím vypracovaného dotazníku, předloženého respondentům, vyhodnocení a aplikace zjištěných informací v závěrečné části diplomové práce.

Jednotlivé dílčí postupy a fáze zpracování dané problematiky, za použití výše uvedených metod, jsou vcelku názorně dokumentovány přímo v textu této diplomové práce.

3. Úvod do teorie právního vědomí

V kapitole úvod do teorie právního vědomí je obecně charakterizován pojem právního vědomí, na který následně navazují stránky, obsah a struktura právního vědomí.

3.1. Pojem právní vědomí

Pojem „právní vědomí“ prošel historicky komplikovaným vývojem. Na západ od hranic současné České republiky se nikdy nestal pojmem frekventovaným v oblasti právní terminologie. V Československé socialistické republice měl pojem „právní vědomí“ pevné místo v právnické literatuře i terminologii.¹

Právní vědomí ze současného práva je nutné chápat v širší rovině, kterou nelze definovat jednou větou či rozvitým souvětím, ve kterém by se promítal jen určitý okruh názorů a postojů, ale jako flexibilní souhrn oblastí právního vědomí, které na člověka působí a ovlivňují jeho chování.

Právní vědomí je jedno z odvětví společenského vědomí, které se vytváří v rámci právní sféry společenského života. Znamená to, že společenské vědomí je nadřazený pojem jednotlivým druhům vědomí, tedy i právního. Jednotlivá odvětví společenského vědomí se navzájem ovlivňují a společně vyvíjejí. Na druhou stranu jednotlivá odvětví společenského vědomí ovlivňují člověka z jiného pohledu, přičemž právní vědomí ovlivňuje člověka zejména z pohledu toho, co považuje za zákonné a spravedlivé, co má ve společnosti platit a prosadit se.²

Z empirického pohledu lze právní vědomí vzniká na základě toho, že ve společnosti existuje právo. Sama existence práva, i za absence znalosti práva, utváří právní vědomí. Právní vědomí je do jisté míry na existujícím právu nezávislý systém názoru na to, co je ve společnosti oprávněno a co zakázáno. Jedná se tedy o systém hodnotových soudů

¹ Zoubek, V., Teorie státu a práva, str. 163

² Kubů, L. a kol. Teorie práva, str. 30

týkající se lidského chování, který lidské chování může hodnotit jako oprávněné nebo zakázané stejně tak jako platné právo, ale i odchylně platného práva. Na tomto základě se pak právní vědomí implikuje i hodnocení práva. Právní vědomí lze tedy označit jako systém hodnotícím právo.³

Sama skutečnost, že existuje právo, již znamená, že právní vědomí ve společnosti existuje. Právní vědomí existuje i v případě, že existuje člověk, který nemá žádné znalosti práva. Každý člověk má své povědomí o tom, co je ve společnosti dovoleno a co zakázáno. Toto povědomí vzniká na základě svých subjektivních úsudků, které si člověk vytváří v rámci platného práva i bez ohledu na platné právo. Platné právo se ve většině případů týká společnosti jako celek a není adresné ke konkrétnímu subjektu. Z toho plyne, že to, co je zakázáno nebo povoleno, platí podle platného práva pro všechny rovnocenně a všichni jsou si před právem rovni. Pouze v některých případech se týká právo pouze konkrétního člověka se zvláštním postavením, nebo určité skupiny osob se zvláštním postavením. To samé platí i v případě rovnosti před zákonem, která může být ovlivněna pravomocemi lidí, které ze zákona požívají, a stejně tak povinností, které mají ze zákona uloženy.⁴

3.2. Podstata právního vědomí

Právní vědomí ovlivňuje nejen platné právo, které působí do značné míry na všechny stejně, ale zároveň i samotnou právní realitu, která ve společnosti panuje. V praxi to znamená, že právo je nějakým způsobem vykládáno ze strany odborné literatury a právních vědců. Vykládané platné právní normy literaturou a právními vědci mají za cíl, aby co obecná právní norma zahrnovala co nejvíce obdobných případů, které se mohou v právní rovině objevit, přičemž společnost tyto obecné právní normy a povědomí o právu každého jednotlivce společnosti aplikuje na konkrétní případy. V těchto případech se může stát, že vznikne odchylka mezi platným právem a právní realitou ve společnosti.⁵

³ Urban, M., Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů, str. 13-14

⁴ Kubů, L. a kol., cit. 2, str. 31-32

⁵ Urban M., cit. 3, str. 13-14

3.3. Stránky právního vědomí

Právní vědomí lze rozdělit na jednotlivé stránky, konkrétně stránku intelektuální, emocionální stránku, hodnotící stránku a rozhodovací stránku.

3.3.1. Intelektuální stránka

Intelektuální stránka právního vědomí je založena zejména na intelektu konkrétního člověka, který je podložen znalostmi v jednotlivých oblastech práva. Na tomto základě si každý člověk uceluje svůj pohled na právo a vztah k právu. Pohled na právo a vztah k právu je pak vyjádřen představou, jaké by právo mělo, být, jaké oblasti by mělo upravovat a do jaké míry by mělo člověka omezovat a řídit.⁶

3.3.2. Emocionální stránka

Emocionální stránka právního vědomí každého jednotlivce se odvíjí od psychického rozpoložení, které je dáno stavem práva ve společnosti a právními událostmi, které ve společnosti probíhají. Jedná se tedy o stránku, která je do jisté míry krátkodobá a velice proměnlivá. Emocionální stránka právního vědomí zpravidla na jednotlivé události reaguje bezprostředně, přičemž je často ovlivněna způsobem a rozsahem, jakým je prezentována.⁷

⁶ Kubů, L. a kol., cit. 2, str. 30-31

⁷ Tamtéž

3.3.3. Hodnotící stránka

Hodnotící stránku právního vědomí si každý člověk vytváří sám a formuje ji podle toho, jaké ho potkávají životní události v soukromém i pracovním životě. Na tomto základě si vytváří svůj pohled na právo a vytváří si svůj žebříček hodnot podle důležitosti jednotlivých událostí. Tento žebříček je však proměnlivý a to podle jednotlivých situací, které mohou určovat aktuálnost priorit.⁸

3.3.4. Rozhodovací stránka

Rozhodovací stránku právního vědomí lze charakterizovat jako systém vnitřních brzd každého člověka, který si na základě úrovně a rozsahu právního vědomí může uvědomit, zda jednání a chování, které koná nebo jej hodlá konat, je v rozporu s právními normami či nikoliv a pokud je v rozporu, může si dovodit důsledky, které za toto jednání nebo chování mohou ze strany příslušných institucí následovat.⁹

3.4. Obsah právního vědomí

Právní vědomí je odrazem pozitivního práva a zároveň generátorem jeho změn. Z tohoto, pro právní vědu a právní praxi stěžejního hlediska rozlišujeme právní vědomí de lege lata, de lege ferenda a právněhistorické právní vědomí.

⁸ Zoubek V., cit. 1, str. 166-167

⁹ Tamtéž

3.4.1. Právní vědomí de lege lata

Právní vědomí de lege lata určuje, co má být po platném právu, co je v souladu s právem a co je protiprávní. Právnímu vědomí dle lege lata odpovídá postup, který spočívá v dodržování právních norem pozitivního práva nebo ve vědomí jejich porušování.¹⁰

Právní vědomí de lege lata je reprezentováno objektivním právem, které je platné v konkrétní společnosti a mimo případů, kdy je adresováno subjektu konkrétnímu nebo speciálnímu či subjektu se zvláštním postavením, které je upraveno zvláštním zákonem, se vztahuje na všechny členy společnosti rovnocenně.

Právní vědomí de lege lata by mělo být dlouhodobé a rekonfigurované pouze tehdy, kdy již neodpovídá potřebám společnosti. Pokud již objektivní právo neodpovídá potřebám společnosti, zejména když dojde například ke změně politického režimu nebo společenských poměrů, je nezbytné objektivní právo rekonfigurovat tak, aby byl předpoklad jeho dlouhodobé platnosti bez zásadních novelizací.¹¹

3.4.2. Právní vědomí de lege ferenda

Právní vědomí de lege ferenda spočívá v hodnocení pozitivního práva z hledisek jeho správnosti a spravedlnosti. Z toho mohou vycházet představy o možných změnách v zákonech, jiných právních předpisech a pramenech práva a eventuálně návrhy těchto změn v legislativním procesu.¹²

¹⁰ Gerloch, A. Teorie práva, str. 23-25

¹¹ Tamtéž

¹² Gerloch, A., cit. 4, str. 23-25

Právní vědomí de lege ferenda je subjektivní pohled na platné právo každého člověka, který může být jak dlouhodobý, tak i krátkodobý. V dlouhodobějším pohledu na právo se zejména promítá hodnocení platného práva v těch nejobecnějších otázkách a naopak v krátkodobém hledisku se pohled na právo mění zejména na základě životních zkušeností a životních situací, do kterých se člověk během života dostane, a které ho ovlivní.

3.4.3. Právněhistorické vědomí

Právněhistorické vědomí vychází nejen dřívějších právních úprav, které byly ve velké míře ovlivněny historickými událostmi a rozdílným právním postavením jednotlivých lidí, ale i z právních kultur, které byly uplatňovány v jednotlivých zemích. Podle těchto právních kultur se následně formovaly typy práva, které jsou ve velké míře uplatňovány i v současném právu.¹³

3.5. Struktura právního vědomí

Právní vědomí lze rozdělit na společenské, skupinové i individuální právní vědomí.¹⁴

3.5.1. Společenské právní vědomí

Společenské právní vědomí nelze chápat jako prostý aritmetický součet, popř. průměr z individuálního a skupinového právního vědomí. Právní vědomí je jednou ze součástí veřejného mínění. Společenské právní vědomí je citlivé zejména na normativní pohyby společnosti a společenský vývoj v podmínkách plurality a demokracie.¹⁵

¹³ Večeřa, M. a Urbanová, M. Vybrané kapitoly ze sociologie a psychologie práva, str. 114

¹⁴ Knapp, V., Teorie Práva, str. 82

¹⁵ Zoubek V., cit. 1, str. 165

Společenské právní vědomí se ve společnosti vyvíjí dlouhodobě s ohledem na dosavadní objektivní právo, což znamená, že každý člen společnosti má právní vědomí, které je vyjadřováno s ostatními aspekty ve veřejném mínění.

3.5.2. Skupinové právní vědomí

Skupinové právní vědomí se liší v jednotlivých skupinách společnosti a to jak v otázce rozsahu, tak i úrovně právního vědomí. Skupinové právní vědomí se v jednotlivých skupinách společnosti liší podle zaměření a postavení ve společnosti a je ovlivňováno speciálním vzděláním zejména v oblasti právních vztahů, které ovlivňují zaměření skupiny společnosti, a taktickou přípravou, která se odvíjí od konkrétního přístupu skupiny společnosti.¹⁶

3.5.3. Individuální právní vědomí

Individuální právní vědomí nepatří mezi vrozené vlastnosti člověka a nejedná se pouze o proces utváření právního vědomí na základě konfrontace se společenským vývojem a působením práva. Tento proces utváření právního vědomí je ve srovnatelné míře ovlivněn i sociální a psychologickou kategorií. Individuální právní vědomí lze charakterizovat jako širokou škálu názorů a postojů, které se utvářejí na základě vnímání, poznání a hodnocení vztahu člověka a práva v konkrétních situacích.¹⁷

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Tamtéž

4. Hlavní faktory rozvoje právního vědomí

V kapitole hlavní faktory rozvoje právního vědomí se budeme zabývat hlavními faktory, které právní vědomí člověka nejvíce rozvíjí v jednotlivých etapách jeho života.

4.1. Intelligence

Inteligenci lze definovat jako schopnost myšlení a učení. Inteligentního člověka si lze představit jako člověka, který je schopen řešit problémy a dovede tyto problémy překonávat i v nově vzniklých situacích. Intelligence je tedy z jedné strany možné chápat jako schopnost řešit problémy, při které hrají důležitou roli i další poznávací procesy, mezi které patří paměť a představy a z druhé strany jako schopnost učit se, která napomáhá řešit problémy lepšími způsoby, využívat svých nových zkušeností a chápat problém. Dále nezbytná schopnost adaptace na základě poznání. Za předpokladu, že člověk se v nastalé situaci lépe orientuje a rozumí její podstatě, je schopen dobře využívat své již získané zkušenosti. Adaptaci ovlivňuje schopnost myšlení i schopnost učení.¹⁸

Intelligence patří mezi nejvíce diskutované kategorie současné psychologie a rovněž patří mezi její nejkontroverznější témata. Jednotliví psychologové či skupiny psychologů definují inteligenci různými způsoby, a tak někteří dokonce navrhnou charakterizovat inteligenci jako schopnost úspěšně zvládat testy inteligence.¹⁹

Intelligence má své charakteristické rysy, mezi které patří pružné, rychlé a správné, logické myšlení a chápání vztahů, dále pohotové a přesné vyjadřování, bohatá slovní zásoba, schopnost zobecňování, učení a řešení nových problémů, ostré, nezkreslené, objektivní vnímání, dobrá logická, ale i mechanická paměť, plošná a prostorová představivost a divergentní myšlení a tvořivost.²⁰

¹⁸ Plevová, I. a kol., *Obecná psychologie*, str. 95-96

¹⁹ Holeček, V. a kol., *Psychologie pro právníky*, str. 160

²⁰ Tamtéž

Psychologové už po řadu let vedou spory o tom, zda opravdu existuje konkrétní vlastnost jedince, která se dá nazvat inteligencí, a pokud ano, zda vychází z vrozených rozdílů. Inteligenci je tedy obtížné definovat, protože zahrnuje řadu kvalit jedince, které často vzájemně spolu ani nesouvisejí. Jestliže například vycházíme z předpokladu, že „nejčistší“ formou inteligence je schopnost řešit abstraktní mechanické problémy, je celkem dost lidí, kteří sice při řešení těchto problémů vynikají, ale jen stěží by tuto schopnost uplatňovali v jiných oborech. Pojem inteligence se tedy brání jakékoliv konkrétní definici a tak někteří psychologové navrhovali, že definice pojmu inteligence by měla být „to, co se měří testy IQ“. Je však zřejmé, že problém definice tímto není vyřešen, pouze obejit.

Většina testů IQ se skládá ze souhrnu otázek zaměřujících se na koncepční a matematickou problematiku. Otázky jsou konstruovány tak, aby průměrný výsledek odpovídal hodnotě 100. Pokud se jedinec ocitne pod touto hranicí, je označen podprůměrně inteligentního, a naopak. I přes skutečnost, že měření inteligence je spojeno se zásadními problémy, jsou testy IQ hojně užívané jak ve výzkumných studiích, školství, tak i podnikové sféře.²¹

Inteligence má vliv na právní vědomí zejména v řešení právních problémů, kdy je nezbytné, aby člověk adekvátně aplikoval příslušné právní normy, zapamatoval si přibližný obsah těchto právních norem a jejich smysl a vytvořil si o nich představu. Na základě takto uceleného právního vědomí se lépe orientuje v právních situacích, rozumí podstatě právních norem a je schopen tyto právní normy adekvátně aplikovat v praxi.

R. B. Catell v roce 1941 inteligenci rozdělil podle způsobu nabytí inteligence a to na inteligenci vrozenou, neboli fluidní (pojem fluidní je z latinského slova „fluere“, což znamená plynule, téci, jakoby volně plyne, nic do ní nezasahuje), a inteligenci získanou, neboli krystalickou.²²

²¹ Giddens, A. Sociologie, str. 404

²² Holeček V. a kol., cit. 19, str. 161

4.1.1. Inteligence vrozená

Vrozená (fluidní) inteligence není závislá na učení, vzdělání, na kultuře, na zkušenostech člověka. Vrozenou inteligenci lze označit jako kulturně „spravedlivou“. Vrozená inteligence je určena nadáním jedince v oblasti nervových procesů zpracovávat vnímané vztahy a je relativně stálou osobnostní charakteristikou jedince, jejíž kvalita se s přibývajícím věkem výrazněji nemění a uplatňuje se při řešení úloh vyžadujících adaptaci na nové („neznámé“) situace.²³

4.1.2. Inteligence získaná

Získaná (krystalická) inteligence je ovlivněno kognitivními procesy získanými učením, vědomostmi a schopnostmi využívat je. Získaná inteligence se mění s úrovní vzdělání a je z části závislá na stimulačních kvalitách prostředí, kterému je daný jedinec v průběhu své „sociogeneze“ vystaven.²⁴

4.2. Rodina

Rodinu lze charakterizovat jako skupinu osob, které přímo pojí příbuzenské vztahy a její dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.²⁵

Základním znakem rodiny je zejména její forma, která je charakterizována jako schválená forma stálého soužití, která se skládá z osob. Tyto osoby jsou spolu spjaté mezi sebou pokrevními svazky, manželstvím či adoptí a žijí spolu pod jednou střechou. Členové rodiny spolu kooperují v rámci dělby jednotlivých rolí.

²³ Tamtéž

²⁴ Tamtéž

²⁵ Giddens, A., cit. 21, str. 156

Rodina je tedy společenskou institucí, která je právně uznávaná, vymezená a normovaná. V současné rodině jsou určeny funkce a úlohy, které musí skupina plnit, povinnosti a role, které musí plnit jednotliví členové rodiny a okolnosti, za kterých má rodina existovat. Tyto okolnosti jsou vyjádřeny v normách, podle kterých se například může rodina právně zrušit, a obsahují povinnosti, které na sebe musí vzít členové rodiny po případném rozvodu.²⁶

Rodina jako instituce je vyjádřena zpravidla soužitím otce, matky a jejich společných dětí. Rodina má vliv na právní vědomí všech jejích členů. Právní vědomí rodičů se zpravidla odvíjí od okolností, kterým musí čelit již od početí svých dětí, kdy vzniká například povinnost chodit na lékařské prohlídky v průběhu těhotenství až například po samotný porod dětí, kdy rodiče mají právní povinnost potomky nahlásit na matriku, která je místně příslušná podle místa narození potomků.

Rodina má vliv na právní vědomí člověka od doby, kdy začne vnímat první pravidla chování, které jsou ze strany rodičů po jeho osobě vyžadována. Od této doby rodina hraje klíčovou roli v procesu zespolečnění člověka a je první skupinou, jejímž členem se stává hned ve chvíli svého narození. Rodina působí na jeho osobnost v době, kdy je nejvíc plastická. V určitém smyslu je představitelkou všech jiných společenských institucí.

Než jedinec dospěje v sociálně psychologickém ohledu a převezme samostatné role ve společnosti, musí si osvojit žádaný a uznávaný způsob reagování na podněty a životní situace. Z rodiny si jedinec odnáší základní vzorec chování, základní formy mezilidských vztahů. Dále si člověk z rodiny odnáší rámcovou představu o svém budoucím pracovním uplatnění, o manželství a rodině, o hodnotové hierarchii. Tyto získané informace přehodnocuje a ponechává si z nich to, co považuje za pozitivní. Bez intenzivního pouta mezi členy rodiny by neměly tyto získané informace zakotvené. V rodině se jedinec učí s ostatními komunikovat, respektovat názory a postoje jiných a sdílet jejich problémy.²⁷

²⁶ Holeček V. a kol., cit. 19, str. 313

²⁷ Holeček V. a kol., cit. 19, str. 316-320

Počáteční sociální výcvik člověka se děje většinou stykem mezi matkou a dítětem. Sociální akt, který se rozvíjí v prvních stádiích mezi matkou a dítětem, a který je charakterizován uspokojováním tělesných potřeb, vede jednak k závislosti, jednak ke kázni (matka, na níž dítě závisí, dává směr jeho chování). K některým činnostem matka dítě podněcuje, v jiných mu zabraňuje, stanoví dítěti režim a dbá na jeho dodržování. Dítě intuitivně vycítí, že nemůže uspokojit své potřeby jinak, než když sladí své chování s chováním matky.

4.2.1. Funkce rodiče

Rodič má vůči dítěti několik základních funkcí, kterými jsou zdroj opory, autority, vzor chování.

4.2.1.1. Rodič jako zdroj opory

Rodič má být pro své dítě zdroj opory. Tento zdroj opory je v raném dětství vyjádřen zejména schopností dítěte úspěšně regulovat matčin zájem signály, jimiž dává najevo stav pohody nebo nepohody. Tento zdroj opory má tvarové kvality, které spouštějí pečovatelské chování matky.²⁸

4.2.1.2. Rodič jako autorita

V raném dětství je matka především autoritou pro své dítě a to z důvodu pro jeho závislosti při uspokojování biologických a citových potřeb. V pozdějším období se zvyšuje autorita otce v souvislosti s poznávací expanzí. Utvářející systém autorit má vliv na právní vědomí dítěte, neboť v dalších etapách života na něj bude působit podstatně větší množství autorit než pouze jeho rodiče a bude muset s těmito autoritami dále kooperovat. Pokud tyto autority bude dítě respektovat a bude se řídit právními normami, jejichž dodržování v dosti případech tyto autority vyžadují nebo dohlíží na jejich dodržování, je větší pravděpodobnost, že se dítě v dospělosti například zdrží protiprávního jednání.

²⁸ Tamtéž

4.2.1.3. Rodič jako vzor chování

Rodič jako vzor chování je vyjádřen především identifikací dítěte s rodičem stejného pohlaví, což je podmínkou například sexuální identity, což má v pozdějším věku vliv na právní vědomí zejména v oblasti žádoucího sexuálního chování, které je přípustné zejména společenskými normami. Již před dovršením 2. roku jsou patrné známky identifikace dítěte s rodičem téhož pohlaví. Mezi 3. – 6. rokem života dítěte se nachází kritická vývojová perioda, která se projevuje zřetelnou identifikací s rodičem téhož pohlaví. Pokud se v této době nevytvoří pevná sexuální totožnost mezi dítětem a rodičem, je už poměrně malá naděje, aby jí dítě někdy dosáhlo. V tomto věku se vytváří kvalitativně nový druh vztahu dítěte k rodiči druhého pohlaví, neboť dítě chce zpravidla rodiči imponovat.²⁹

4.2.2. Výchova

Bohužel ne ve všech rodinách jsou vždy rodiče pro dítě oporou, autoritou či modelem adekvátních forem chování. V dosti případech se můžeme setkat s nevhodným přístupem k dítěti či s nesprávnou výchovou, což může být zpravidla autoritativní výchova, výchova rozmazlující, výchova nadměrně starostlivá, výchova lhostejná a výchova s nedostatkem lásky.³⁰

²⁹ Tamtéž

³⁰ Tamtéž

4.2.2.1. Autoritativní výchova

Při aplikaci autoritativní výchově dítěte zpravidla rodiče vydávají striktní příkazy a vyžadují okamžitou poslušnost a naprosté podrobení se jejich autoritě. Tento výchovný styl je zpravidla uplatňován buďto rodiči rodiče, kteří sami prošli velmi přísnou výchovou v dětství, anebo rodiči, kteří mají strach, aby se u dítěte neobjevily nežádoucí vlastnosti některých příbuzných. Dítě se autoritativní výchově buď podrobí, a pak z něho roste člověk pasivní, neprůbojný, přecitlivělý a úzkostlivý, nebo je dítě negativistické, vzdorovité až agresivní. Svou agresi pak může dítě přenášet na spolužáky, na zvířata apod.³¹

Autoritativní výchova má negativní vliv na právní vědomí dítěte, neboť takové dítě buďto ne zcela správně pochopí zejména smysl vyžadované normy nebo je nepochopí vůbec. Pokud se dítě autoritativní výchově podrobí, může se stát, že při působení dalších právních norem, které již nebudou aplikovány ze strany, rodičů budou pasivní a rozvoj právního vědomí dítěte bude podstatně zdlouhavější a omezenější. Pokud se dítě autoritativní výchově nepodrobí, bude působení dalších norem vnímat negativně či odmítavě bez ohledu na samotný účel norem, což může ve značné míře ovlivnit právní vědomí v dospělosti.³²

4.2.2.2. Rozmazlující výchova

Rozmazlující výchova dítěte se projevuje zejména nadměrnou shovívavostí ze strany rodičů vůči dítěti. Rodiče se dítěte zastávají za všech okolností a nedovedou mu nic odepřít. Tento přístup výchovy je charakteristický zejména u rodičů, kteří nemohli mít dlouho dítě nebo chtějí dítěti vynahradit to, co sami mít nemohli. V některých případech, zpravidla dočasně, je rozmazlováno dítě, které prodělalo vážnější onemocnění. Aplikací rozmazlující výchovy jsou děti neposlušné, sobecké a náročné, s nedostatečně interiorizovanými sociálními normami.³³

³¹ Tamtéž

³² Tamtéž

³³ Tamtéž, str. 319-320

Rozmazlující výchova může mít za důsledek, že dítě v dospělosti své právní vědomí účelně formuje k tomu, aby právní normy nepřiměřeně využívalo ve svůj prospěch i na úkor ostatních lidí, tyto právní normy obcházelo nebo se v lepším případě pohybovalo tzv. „na hraně“ těchto právních norem.

4.2.2.3. Výchova nadměrně starostlivá

Výchova nadměrně starostlivá je typická až příliš ochranným postojem k dítěti ze strany rodičů. S tímto typem výchovy se často setkáváme u starších rodičů nebo při výchově jedináčka. Dítě, které je vychováváno nadměrně starostlivým způsobem, je zpravidla nesamostatné, někdy až chorobně závislé na rodičích.

Výchova nadměrně starostlivá může mít vliv na právní vědomí člověka v dospělosti zejména v nedostatečné úrovni právního vědomí, neboť takové dítě se buďto aplikaci a působení jednotlivých právních norem záměrně straní nebo se snaží působení a aplikaci právních norem v co největší míře delegovat na jiné osoby, zejména na své rodiče.³⁴

4.2.2.4. Výchova lhostejná

Lhostejná výchova je charakteristická tím, že rodiče preferují jiné hodnoty než výchovu svého dítěte a na jeho výchovu nemají čas ani energii. Aplikaci lhostejné výchovy na děti je často způsobena jejich deprimovanost a děti často hledají citové zázemí mimo rodinu.

Lhostejná výchova může mít vliv na právní vědomí člověka v dospělosti například sníženou schopností nebo dokonce i neschopností prosadit své právní nároky a respektovat právní nároky ostatních, neboť se můžou často vědomě i nevědomě vracet ke své výchově a poukazovat na aspekty výchovy, kterou sami zažili a porovnávat je aspekty rodiny ostatních.

³⁴ Tamtéž, str. 319-320

4.2.2.5. Výchova s nedostatkem lásky

Výchova rodičů s nedostatkem lásky vůči dítěti je nejčastěji zapříčiněna nechtěným těhotenstvím, případně skutečností, že dítě v některém směru nesplnilo očekávání rodičů. Dítě, které vyrůstá bez lásky, často trpí pocitem křivdy a k ostatním přistupuje s nedůvěrou a agresivně.³⁵

Výchova s nedostatkem lásky může mít vliv na právní vědomí v dospělosti člověka zejména tím, že takový jedinec odsuzuje jakoukoliv nižší formu právního vědomí ostatních a právní normy bude aplikovat agresivně.

4.3. Vzdělání

Vzdělání je investice do budoucnosti. Lze očekávat, že vzdělaný člověk bude lépe adaptabilní, neboť má lepší schopnost řešit problémy, a proto bude výkonnější.³⁶

Vzdělání ovlivňuje právní vědomí zejména v oblasti jeho úrovně a lze očekávat, že vzdělaný člověk má podstatně širší a odbornější právní vědomí, a proto bude lépe přizpůsobivý jak v právních situacích běžného života, tak i v právních situacích, které se týkají zaměstnání.

Vzdělání lze obecně charakterizovat jako všeobecné předávání znalostí z generace na generaci formou přímého vyučování. Vzdělávací procesy sice probíhají ve všech společnostech, ale až v moderní éře je jeho masivní rozvoj zajištěn prostřednictvím škol, v nichž všichni tráví několik let života.³⁷

³⁵ Tamtéž, str. 319-320

³⁶ Tomažič, I. a kol, *Ekonomie pro právníky*, str. 93

³⁷ Giddens, A., cit. 21, str. 554

4.3.1. Základní vzdělání

Základní vzdělání člověka v oblasti právního vědomí má v nejširší formě poskytnout již základní škola. Základní škola má za úkol především plnit, mimo samotnou funkci vzdělávání, funkci dozoru, neboť tím, že školní docházka je povinná, je do jisté míry spolehlivě zajištěno, že se děti od ukončení časné fáze dětství do zařazení do pracovního procesu nebudou toulat po ulicích a jejich vzdělávací proces bude řízen. Dále základní škola zaručuje osvojení si dominantních hodnot jedince a získání těch základních znalostí a dovedností, které daná společnost schvaluje.³⁸

Základní škola zejména na prvním stupni má v oblasti právního vědomí děti nasměrovat, jaké chování žáka ve škole je společností žádoucí a to zejména prostřednictvím školního řádu a poslušání a plnění příkazů učitelů. Na druhém stupni si již žák prohlubuje právní vědomí zejména při předmětech, které se týkají společenských věd, například při Občanské nauce, kde se rozebírají již základní právní otázky týkající se zejména běžného života.

4.3.2. Střední vzdělání

Střední vzdělání je v systému školství reprezentováno středními školami a učiteli. Jedná se již o instituce, které mají za úkol člověka připravit na své povolání v konkrétním oboru. V rámci této přípravy se výuka zaměřuje zejména na ty oblasti právního vědomí, které jsou pro studenty nejlépe využitelné pro řešení základních právních otázek v konkrétních pracovních oborech. Do jisté míry zvláštní institucí středního vzdělání jsou gymnázia, která mají zpravidla obecný charakter výuky, a právní vědomí je ve studentech dále rozvíjeno prostřednictvím společenských věd stejně tak, jako u vzdělání základního, ale v širším rozsahu. Gymnázia však nemají za úkol studenty připravit na budoucí povolání, ale připravit studenty na studium vysokoškolské.

³⁸ Tamtéž, str. 400

4.3.3. Vysokoškolské vzdělání

Vysokoškolské vzdělání je prezentováno univerzitami a vysokými školami. V rámci vysokoškolského vzdělání si má každý student uceleně právní vědomí zformovat zejména po teoretické části za účelem jeho dalšího využití v budoucím povolání. U absolventa vysokoškolského vzdělání se předpokládá, že bude pro účely pracovního procesu maximálně kvalifikovaný a bude maximálně zejména v teoretické rovině připraven k řešení složitějších právních situací, které lze v jeho budoucím povolání očekávat. Právní vědomí absolventa vysokoškolského vzdělání by mělo být zejména po stránce teoretické na nejvyšší možné úrovni, kterou může systém školství nabídnout.

4.4. Ostatní vybrané faktory

Další vybrané faktory právního vědomí jsou pouze ilustrativní, neboť počet a rozsah těchto faktorů může u každého člověka individuální.

4.4.1. Přátelé

Přátelé mají vliv na právní vědomí člověka, neboť sami mají své právní vědomí a toto právní vědomí není jen různé úrovně, ale i zaměření. U přátel je předpoklad, že se jedná o osoby, které sice nejsou v příbuzenském poměru ke člověku, ale je mezi nimi sociální pouto, které by mělo zaručovat zejména pozitivní vliv na právní vědomí. Pro člověka je právní vědomí přátel důležité, neboť ne každý člověk řeší ty samé právní situace. Vliv přátel na právní vědomí je pak zprostředkován člověku prostřednictvím předávání rad a zkušeností, které tyto přátelé sami získali při řešení právních situací.

4.4.2. Zaměstnání

Zaměstnání má vliv na právní vědomí z praktického hlediska. Každý člověk by již měl mít své právní vědomí minimálně na takové úrovni, které vyžaduje jeho zaměstnání a v zaměstnání by měl své doposud získané právní vědomí využít při řešení právních situací, které se v jeho zaměstnání vyskytují. Právní vědomí by se tedy mělo v zaměstnání rozšířit zejména o praktické zkušenosti z řešení právních situací konkrétního zaměstnání. V rámci zaměstnání by se měl však člověk rozvinout i po stránce teoretické a to zejména prostřednictvím průběžného vzdělávání zaměstnanců.

4.4.3. Životní zkušenosti

Životní zkušenosti lze charakterizovat jako ucelený souhrn doposud získaných znalostí a dovedností v rámci celého životního cyklu. Životní zkušenosti mají vliv na právní vědomí zejména z praktického hlediska a to jak v pozitivním smyslu, kdy při řešení právních situací člověk postupoval úspěšně a dosáhl očekávaného výsledku, tak i negativním smyslu, kdy při řešení právních situací člověk úspěšně nepostupoval a očekávaného úspěchu nedosáhl. Pokud člověk byl úspěšný při řešení právních situací, utvrdil se, že jeho postup je správný a lze jej aplikovat v podobných případech. Pokud byl člověk neúspěšný částečně při řešení právních situací a tuto skutečnost si uvědomil, zhodnotil svůj postup a ujasnil si, kde by měl příště postupovat totožně a kde svůj postup optimálně upravit nebo změnit. Jestliže byl člověk při řešení právních situací zcela neúspěšný a tuto skutečnost si uvědomil, zvolí v budoucích právních situacích jinou variantu postupu, kterou považuje za vhodnější a zároveň bude eliminovat riziko totožného neúspěchu jako v předešlém případě. Jak z uvedeného vyplývá, životní zkušenosti mají vliv na právní vědomí člověka nejen z hlediska získaných znalostí a dovedností, ale i z hlediska osobnostních charakteristik člověka, zda dokáže objektivně výsledky řešení právních situací zhodnotit a naložit s nimi v co největším rozsahu.

5. Vztah vybraných právních odvětví a právního vědomí

Kapitola vztah vybraných právních odvětví a právního vědomí se bude zabývat vybranými oblastmi práva veřejného a práva soukromého zejména s tzv. zvláštních částí vybraných právních předpisů.

Právo soukromé a právo veřejné tvoří dva podsystemy práva a společně utvářejí tzv. právní dualismus. Rozlišení práva soukromého a veřejného je nejasné, ale teorií o kritériu rozlišování práva existuje hned několik. Nejvýstižnější teorie, která rozlišuje veřejné a soukromé právo podle toho, že v soukromém právu mají subjekty rovné postavení a platí tu tzv. princip ekvivalence a v právu veřejném je jeden subjekt práva podřízen druhému.³⁹

Právo soukromé bude v kapitole reprezentováno právem obchodním a občanským a právo veřejné bude reprezentováno trestní právem.

5.1. Právní vědomí v právu soukromém

Právní vědomí v právu soukromém se zpravidla rozvíjí na základě právních událostí, kterým člověk v průběhu svého života čelí. Vzhledem k velkému počtu těchto právních událostí, které lze jen těžko prezentovat v jedné kapitole, bude tato kapitola obsahovat nejčastější právní ustanovení soukromého práva, konkrétně práva občanského a obchodního.

Před nabytím účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, byla hmotněprávní úprava občanského práva a obchodního práva rozdělena do dvou zákonů, konkrétně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník a zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Toto rozdělení však neznamená, že by občanské a obchodní právo spolu

³⁹ Knapp, V., cit. 14 str. 68

nekooperovalo. V obchodních věcech se primárně užíval obchodní zákoník, a pokud nebyla nějaká skutečnost obchodním zákoníkem upravena, jako zdroj právní úpravy byl užit občanský zákoník. V občanskoprávních věcech byl využíván občanský zákoník. Takto rozdělená právní úprava práva občanského a práva obchodního nesla celou řadu potíží zejména při soudních řízeních, kdy se jednotlivé strany řízení snažili využít rozdělenou právní úpravu ve svůj prospěch podle toho, ve kterém z uvedených zákoníků byla pro tyto strany „příznivější“ právní úprava.

Ke dni 1. 1. 2014 však nabyl účinnosti nový zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, kterým byla právní úprava práva občanského a obchodního kodifikována do jednoho právního předpisu.

Během svého života získává člověk právní vědomí z občanského práva zejména v právu rodinném a oblastech týkajících se zejména manželství a příbuzenství, mateřství a otcovství, dále v absolutních majetkových právech, v oblastech týkajících se zejména věcných práv a dědického práva. Právní vědomí v obchodním právu člověk získává během života z části v absolutních majetkových právech, ale zejména v relativních majetkových právech, v oblastech týkajících se smluvních závazků.

Právní vědomí v oblasti občanského a obchodního práva získává člověk různými způsoby, zejména pak právními situacemi, které člověka během života zastihnou, a člověk je těmito právními situacím nucen čelit. Právní vědomí v oblasti občanského a obchodního práva lze rovněž získávat i bez nutnosti vzniku právních situací, kterým je člověk nucen čelit a to zejména při studiu, kdy při kterém si každý člověk primárně zvyšuje úroveň právního vědomí *de lege lata*, ale i utváří si i postoj a názory na platné právo a tím si zvyšuje úroveň právního vědomí *de lege ferenda*.

5.1.1. Právní vědomí v právu rodinném

Právní vědomí v právu rodinném člověk získává zejména v souvislosti s manželstvím, příbuzenstvím, mateřstvím a otcovstvím.

5.1.1.1. Manželství

Manželství lze obecně charakterizovat jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví Občanský zákoník. Hlavním účelem manželství je podpora a pomoc. V případě manželství musí každý člověk čelit otázkám, které se zejména týkají, jakým způsobem lze manželství uzavřít a co všechno pro uzavření manželství musí udělat.

Manželství vzniká na základě dobrovolného konsenzu muže a ženy starších 18ti let. Muž a žena, kteří hodlají uzavřít manželství, se nazývají snoubenci. Samotné manželství je uzavíráno před orgánem veřejné moci za přítomnosti dvou svědků a matrikáře. Při uzavírání manželství se koná obřad, který může být buďto občanský nebo církevní, který se musí konat před orgánem církve nebo náboženské společnosti, která má k tomuto oprávnění na základě pověření oprávněné církve.

Při obřadu jsou snoubenci povinni zejména prokázat svoji totožnost, uvést, že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Zároveň si při obřadu snoubenci prohlásí, jaká budou užívat příjmení, zda příjmení jednoho ze snoubenců bude společné, případně si snoubenci svá příjmení ponechají nebo jeden ze snoubenců bude užívat jak své příjmení, tak i příjmení druhého snoubence.⁴⁰

Obecné skutečnosti týkající se uzavření manželství jsou známy minimálně těm lidem, kteří již manželství uzavřeli, neboť museli splnit zejména výše popsané podmínky.

⁴⁰ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Rozdíly v právním vědomí lidí, kteří uzavřeli manželství, se mohou minimálně lišit, pokud při uzavírání manželství byly různé okolnosti, které se zpravidla netýkají všech uzavírání manželství, ale pouze některých.

Rozdíly jsou zřejmé například u obřadů církevních, které se konají před orgánem církve nebo náboženské společnosti, která je k tomuto oprávněna na základě pověření oprávněné církve. Před církevním sňatkem je nezbytné, aby snoubenci doložili oddávajícímu osvědčení vydané matričním úřadem, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Předmětné vydané osvědčení potvrzuje, že snoubenci splňují všechny zákonné požadavky pro uzavření manželství. Po církevním obřadu je nezbytné, aby do tří dnů byl matričnímu úřadu doručen protokol o uzavření manželství.⁴¹

Sňatečný obřad se zpravidla koná na místě, kde určí orgán veřejné moci, kde snoubenci podali žádost. Pokud je však život jednoho ze snoubenců přímo ohrožen, může být sňatečný obřad proveden na kterémkoliv místě.

Pokud budou snoubenci chtít uzavřít sňatek mimo území České republiky, může sňatečný obřad provést například velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky, nebo velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice. Rovněž lze vykonat sňatečný obřad v zahraničí velitelem vojenské jednotky České republiky, pokud je alespoň jeden ze snoubenců státním občanem české republiky. Dále státní občan České republiky může uzavřít manželství rovněž před diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem České republiky. V těchto případech není nutné předložit doklady, které by byly k uzavření sňatku potřebné, a není při sňatku nutná přítomnost matrikáře.⁴²

Projev vůle vstupu do manželství může být učiněn i zmocněnou osobou jednoho ze snoubenců. Tuto možnost je možné využít v případě důležitých důvodů a příslušný krajský úřad musí tento způsob uzavření manželství povolit.

⁴¹ Tamtéž

⁴² Tamtéž

Manželství může uzavřít i osoba, která je mladší 18ti let, jestliže dovršila alespoň 16ti let věku a jsou pro uzavření dány důležité důvody. V praxi se zpravidla jedná o takovou situaci, kdy alespoň jeden ze snoubenců počal před dovršením osmnáctého roku věku potomka.⁴³

5.1.1.2. Příbuzenství

Právní vědomí zejména o příbuzenství každý člověk rozvíjí od narození, kdy se poprvé setkává se svými příbuznými. V případě příbuzenství každý člověk čelí zejména otázkám, kdo je příbuzný a jaký právní vztah má k příbuzným.

Příbuzenství lze obecně charakterizovat jako vztah osob, jenž je založený na pokrevním poutu. Příbuzenství se dělí na dvě základní linie a to na linii přímou, do které spadají osoby, které pocházejí jedna od druhé a linii vedlejší, do které spadají osoby, které mají společného předka, ale přitom nepocházejí jedna od druhé.

Mezi příbuznými se rovněž určuje i stupeň, přičemž stupeň se určuje podle počtu zrození, jimiž v linii přímé pocházejí jedna osoba od druhé a ve vedlejší linii obě osoby od svého nejbližšího společného předka.⁴⁴

5.1.1.3. Mateřství a otcovství

Právní vědomí v oblasti mateřství a otcovství se každému člověku rozvíjí minimálně od doby, kdy dojde k početí dítěte. Od doby početí potomka člověku vznikají práva a povinnosti, které musí akceptovat. V případě mateřství a otcovství člověk musí čelit otázkám, jaká práva a povinnosti mají mezi sebou matka, otec a dítě.

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Tamtéž

Matku dítěte lze obecně charakterizovat jako ženu, která dítě porodila. Otce lze obecně charakterizovat jako muže, který je manželem matky dítěte, případně muže, který společně s matkou dítěte prohlásil, že je otcem dítěte. Pokud nedojde k určení otcovství, může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud.⁴⁵

Právo a právní vědomí člověka se v otázce určení otcovství může rozcházet zejména v případě, kdy v manželství dojde k situaci, kdy manželka porodí dítě, kterého je nepochybně otec jiný muž, než manžel. Právo v této situaci vychází z předpokladu, že otcem dítěte je manžel matky dítěte, přičemž manžel má k takto porozenému dítěti totožná práva a povinnosti, jako kdyby přímo manžel zplodil dítě, ovšem jak matka dítěte i její manžel tuto situaci často vnímají rozdílně.

Právní vědomí v oblasti mateřství a otcovství přímo souvisí se vznikajícím vztahem mezi rodiči a dítětem. Právní vědomí dítěte se rozvíjí od jeho narození a v případě rodičů minimálně od doby, kdy se sami rodiči stanou.

Rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem práva a povinnosti, které jsou spojena zejména s osobností dítěte.

Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, které mají odpovídat jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmito opatřeními podřídit a dbát svých rodičů.⁴⁶

Odpovědnost rodičů náleží oběma rodičům ve stejném rozsahu a odpovědnost je třeba vykonávat ve vzájemné shodě. Rodiče mají odpovědnost o péči dítěte, zejména o péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, o ochranu dítěte, za udržování osobního styku s dítětem, o zajištění výchovy a vzdělání dítěte, za určení místa bydliště dítěte, za zastupování a spravování jeho jmění, dokud dítě nenabude svéprávnosti. Jestliže rodič nevykonává svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Tamtéž

to zájem dítěte, může soud rodičovskou odpovědnost omezit nebo v případě, že rodič zneužívá nebo zanedbává svoji rodičovskou odpovědnost, soud rozhodne o zbavení rodičovské odpovědnosti.

Jednotlivá práva a povinnosti rodičů a dítěte jsou Občanským zákoníkem vykládána poměrně široce, což má podstatný vliv na právní vědomí jak rodičů, tak i dětí. Široký výklad je dán zejména charakterem ustanovení, která těžko mohou být konkrétnější, protože odpovědnost rodičů je natolik široká a její výkon je vždy specifický s ohledem na vzniklé situace. Tato skutečnost se samozřejmě ve velké míře odráží v právním vědomí rodičů i dítěte, neboť v jednotlivých oblastech právního vědomí rodičů i dítěte převládají subjektivní postoje k jednotlivým ustanovením.⁴⁷

5.1.2. Právní vědomí v absolutních majetkových právech

Absolutní majetková práva jsou reprezentovány věcnými právy a dědickým právem. Právní vědomí v absolutních majetkových právech získává člověk zejména držbou, nálezem, spoluvlastnictvím, správou cizího majetku a děděním.

5.1.2.1. Držba

Právní vědomí v oblasti držby se u každého člověka utváří prakticky od narození, kdy každý člověk začíná vykonávat práva, zejména vlastnická, ke konkrétním věcem. Na základě dalšího vývoje se tyto práva utváří jednotlivými vlivy, které na člověka působí. V případě držby každý člověk čelí zejména otázkám, jaké práva a povinnosti jeho osobě z výkonu tohoto práva plynou.

⁴⁷ Tamtéž

Držbu lze obecně charakterizovat jako výkon práva držitele ke konkrétní věci. Držitel je ten, kdo vykonává právo pro sebe. Držet lze právo, které lze právním jednáním převést na jiného a které připouští trvalý nebo opakovaný výkon. Držbu lze rozlišit podle práva, který držitel vykonává. Držba se týká vlastnického práva a jiných práv. Držbu lze nabýt bezprostředně tím, že se jí držitel ujme svou mocí. Držbu lze nabýt i odvozeně tím, že dosavadní držitel převede svou držbu na nového držitele, nebo tím, že se nový držitel ujme držby jako právní nástupce dosavadního držitele. Držba musí být zejména řádná a poctivá. Řádnou držbou se rozumí taková držba, která se zakládá na platném právním důvodu. Poctivá držba je taková držba, která je vykonávána z přesvědčivého důvodu.⁴⁸

V případě držby vlastnického práva smí držitel v mezích právního řádu věc držet, užívat ji, zničit ji, nakládat s ní i jiným způsobem a není z toho nikomu odpovědný. Pokud držitel drží věc na základě poctivé držby, náleží držiteli všechny plody věci, jakmile se z věci oddělí, a užitky, které za držby dospěly. V případě jiných práv se přiměřeně uplatňují zásady držby vlastnického práva.

Držba se netýká vždy jen jednoho držitele. V případech, kdy je držitelů více, jedná se o spoludržbu. Takovou držbu držitelé vykonávají společně.⁴⁹

5.1.2.2. Nález

Právní vědomí v oblasti nálezů se u každého člověka rozvíjí minimálně od doby, kdy člověk nějakou věc nalezne a dále s věcí nakládá. V případě nálezů zpravidla nálezce čelí zejména otázkám, zda si nalezenou věc ponechat, případně ji vrátit a komu ji vrátit.

Nález lze obecně charakterizovat jako věc, která není opuštěná, a má svého majitele, který ji ztratil. Ten, kdo takovou věc nalezne, se nazývá nálezce. Nálezce nesmí věc bez dalšího považovat za opuštěnou a přivlastnit si ji. Nálezce je povinen věc vrátit vlastníkově. Pokud není vlastník znám a nejedná se o věc opuštěnou, je nálezce povinen

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

nález oznámit obci, na jejímž území byla věc nalezena. Jestliže byla věc nalezena ve veřejné budově nebo ve veřejném dopravním prostředku, odevzdá nálezce nález provozovateli těchto zařízení. Pokud vznikly nálezci nutné náklady v souvislosti s nálezem věci, je povinen vlastník tyto náklady nálezci uhradit.⁵⁰

5.1.2.3. Spoluvlastnictví

Právní vědomí v oblasti spoluvlastnictví se u každého člověka rozvíjí od doby, kdy společně s dalším člověkem vlastní nějakou věc. V případě spoluvlastnictví zpravidla člověk čelí zejména otázkám, za jakých podmínek může s věcí ve spoluvlastnictví zacházet a jakým podílem lze věc spoluvlastnit.

Spoluvlastnictví je obecně stav, kdy dvě a více osob mají vlastnický podíl na konkrétní věci. Tyto osoby se nazývají spoluvlastníci. Spoluvlastníci zpravidla s věcí ve spoluvlastnictví zacházejí jako jediná osoba. Každý spoluvlastník má právo k celé věci, které je omezeno právem každého dalšího spoluvlastníka. Spoluvlastníků náleží vyúčtování, jak bylo se společnou věcí nakládáno, podíl z plodů a užitků z věci ve společném vlastnictví. Plody a užitky se dělí podle poměru podílů spoluvlastnictví. Pokud nelze plody a užitky z věci ve společném vlastnictví rozdělit, spoluvlastníci se dohodnou, jak bude s plody a užitky naloženo. Pokud se spoluvlastníci nedohodnou, plody a užitky se prodají vhodným způsobem a výnos se rozdělí podle podílů. Podíl spoluvlastnictví vyjadřuje míru účasti každého spoluvlastníka na vytváření společné vůle a na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví věci. Velikost podílu spoluvlastnictví se odvíjí od účasti spoluvlastníka ve vlastnictví věci.⁵¹

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

5.1.2.4. Správa cizího majetku

Právní vědomí v oblasti správy cizího majetku se rozvíjí u každého člověka minimálně v době, kdy spravuje cizí věc. V případě správy cizího majetku člověk čelí zejména otázkám, jaké práva a povinnosti mu z této správy vyplývají.

Obecně lze správu cizího majetku charakterizovat jako právní stav, kdy osoba nakládá s majetkem, který není v jejím vlastnictví, v souladu se zájmy vlastníka. Taková osoba se nazývá správce cizího majetku a osoba, jenž je vlastníkem majetku beneficent. Správce jedná za vlastníka v zastoupení. Správci náleží za spravování cizího majetku obvyklá odměna od beneficenta podle povahy jeho služeb.

Správu cizího majetku lze rozdělit na správu prostou a správu plnou. Prostá správa cizího majetku znamená, že správce činí vše, co je nutné k zachování spravovaného majetku. Správce nesmí bez souhlasu beneficenta změnit účel spravovaného majetku. Plná správa cizího majetku znamená, že správce dbá o rozmnožení a uplatnění spravovaného majetku v zájmu beneficenta. Správce může se spravovaným majetkem činit cokoli, co je nutné a užitečné.⁵²

5.1.2.5. Dědictví

Právní vědomí v oblasti dědictví se rozvíjí u každého člověka minimálně v době, kdy sám může něco zdědit, případně se rozhodne, že v případě smrti bude chtít někomu něco odkázat. V případě dědictví člověk čelí otázkám, jakým způsobem lze dědit, případně, jakým způsobem lze někomu něco odkázat.

⁵² Tamtéž

Dědictví lze obecně charakterizovat jako pozůstalost po zůstaviteli, na kterou mají zákonné právo pozůstalí. Zůstavitel je osoba, která zemřela a majetek po této osobě připadá do dědického řízení. Dědic je osoba, která má právní nárok na pozůstalost po zůstaviteli. Dědí se buďto na základě dědické smlouvy nebo ze zákona. Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele.⁵³

Dědické právo vzniká na základě pořízení zůstavitele, jestliže zůstavitel pořízení učiní závětí, dědickou smlouvu nebo dovětkem.

Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Závěť je nutné, mimo zákonem stanovených okolností, pořídit písemnou formou, a to buďto soukromou listinou nebo veřejnou listinou. Pokud zůstavitel napíše závěť beze svědků, je nutné, aby závěť napsal vlastní rukou a vlastní rukou ji podepsal, případně pokud ji vlastní rukou nenapsal, musí ji vlastní rukou podepsat a před dvěma svědky prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pokud má zůstavitel smyslové postižení, kdy nemůže číst nebo psát, je nezbytné, aby tato skutečnost, byla do listiny zaznamenána a při sepisování listiny přítomni tři svědci.

Dědická smlouva je akt, kterým povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Dědická smlouva nelze pořídit o celé pozůstalosti, čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná. Pokud by chtěl zůstavitel smluvnímu dědici odkázat i předmětnou čtvrtinu pozůstalosti, může tak učinit závětí.

Dovětek je právo zůstavitele nařídít odkaz osobě odkazovníka nebo dědici podmínku.⁵⁴

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž

Pokud není zcela děděno podle dědické smlouvy nebo podle závěti, dědí se buďto zcela ze zákona nebo z části podle dědické smlouvy nebo závěti a z části ze zákona. Jestliže nedědí žádný dědic, jedná se o tzv. odúmrt' a dědictví připadá státu. Stát však nemá právo odmítnout dědictví.

V rámci dědictví je zřízen nepominutelný dědic, který má právo na povinný díl z pozůstalosti. Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele, a pokud nedědí, jsou jimi jejich potomci. Ze zákonných důvodů lze vyloučit z dědění nepominutelného dědice a to formou vydědění, jestliže nepominutelný dědic zůstavitelovi neposkytl potřebnou pomoc v nouzi, nepominutelný dědic neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem, jaký by projevovat měl, nepominutelný dědic byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, nepominutelný dědic vede nezřízený život, nebo je nepominutelný dědic tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je na místě obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl.⁵⁵

Pokud se dědí ze zákona, dědicové jsou rozděleni podle dědické posloupnosti do šesti základních tříd.

V první dědické třídě jsou zůstavitelovy děti a jeho manžel, přičemž každý dědí stejným dílem.

Ve druhé dědické třídě dědí, pokud nedědí zůstavitelovi potomci, zůstavitelův manžel dědí jednou polovinou, a stejným dílem jeho rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti, o kterou společně pečovali, nebo byli odkázáni na zůstavitele výživou.

Ve třetí dědické třídě, pokud nedědí manžel ani žádný z rodičů, dědí stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti, o kterou společně pečovali, nebo byli odkázáni na zůstavitele výživou. Jestliže nedědí některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti.

⁵⁵ Tamtéž

Ve čtvrté dědické třídě, pokud nedědí žádný dědic ze třetí třídy, dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele.

V páté dědické třídě, nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí pouze prarodiče zůstavitele, přičemž polovina dědického podílu připadá prarodičům ze strany otce a polovina ze strany matky.

V šesté dědické třídě, pokud nedědí žádný dědic z páté třídy, dědí děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem.⁵⁶

5.1.3. Právní vědomí v relativních majetkových právech

Relativní práva jsou reprezentovány závazky, jejichž předmětem je plnění. Závazek vzniká ze smlouvy, z protiprávního činu, nebo z jiné právní skutečnosti, která je k tomu podle právního řádu způsobilá. Může se jednat zejména o kupní smlouvu, směnnou smlouvu, smlouvu u výpůjčce, nájemní smlouvu, smlouvu o zápůjčce, smlouvu o úvěru nebo smlouvu o dílo.

Smlouva je v obecné rovině projev vůle jednotlivých stran zřídit mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy. Smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah, přičemž v mezích právního řádu je stranám ponecháno na vůli svobodně si smlouvu ujednat a určit její obsah. Při jednání o uzavření smlouvy si smluvní strany vzájemně sdělí všechny skutkové a právní okolnosti, o nichž ví nebo vědět musí, tak aby se každá ze stran mohla přesvědčit o možnosti uzavřít platnou smlouvu a aby byl každé ze stran zřejmý její zájem smlouvu uzavřít.⁵⁷

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ Tamtéž

5.1.4. Kupní smlouva

Právní vědomí v oblasti závazků týkajících se kupní smlouvy se u každého člověka rozvíjí minimálně, od doby, kdy uzavírá kupní smlouvu. Při uzavírání kupní smlouvy zejména čelí otázkám, jakým způsobem lze kupní smlouvu uzavřít a jaké jsou povinnosti jednotlivých stran závazku.

Kupní smlouva se uzavírá mezi kupujícím a prodávajícím. Kupní smlouvu lze uzavřít ústně nebo písemně. Kupní smlouvou se prodávající zavazuje, že kupujícímu odevzdá věc, která je předmětem koupě, a umožní mu nabýt vlastnické právo k ní, a kupující se zavazuje, že věc převezme a zaplatí prodávajícímu kupní cenu.

Prodávající má za povinnost kupujícímu odevzdat věc, jakož i doklady, které se k věci vztahují, a umožnit tak kupujícímu nabýt vlastnického práva k věci v souladu se smlouvou. Kupující má za povinnost zaplatit prodávajícímu kupní cenu a převzít si věc, kterou kupuje. Prodávající odevzdá předmět koupě v ujednaném množství, jakosti a provedení.⁵⁸

5.1.5. Směnná smlouva

Právní vědomí v oblasti závazků týkajících se směnné smlouvy se u každého člověka rozvíjí minimálně v době, kdy si s jiným člověkem vymění nějakou věc za jinou. Při samotné směně pak člověk čelí zejména otázkám, jakým způsobem lze věc vyměnit za jinou a v jakém stavu může člověk věc směnit.

Směnná smlouva je závazek, při kterém se každá ze stran zavazuje převést druhé straně vlastnické právo k věci výměnou za závazek druhé strany převést vlastnické právo k jiné věci. Strany si odevzdají věci v tom stavu, v jakém byly v okamžiku uzavření smlouvy.⁵⁹

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Tamtéž

5.1.6. Smlouva o výpůjčce

Právní vědomí v oblasti v oblasti závazků týkajících se smlouvy o výpůjčce se u každého člověka rozvíjí minimálně v době, kdy se rozhodne si vypůjčit nějakou věc, případně se rozhodne přenechat jinému k užívání svou vlastní věc. Při výpůjčce pak čelí člověk zejména otázkám, jak si lze vypůjčit nějakou věc a jakým způsobem s ní může nakládat.

Smlouva o výpůjčce je závazek, při kterém půjčitel přenechává bezplatně vypůjčitelovi nezuživatelnou věc a zavazuje se vypůjčitelovi umožnit její bezplatné dočasné užívání. Vypůjčitel nabývá výpůjčkou právo užívat ujednaným způsobem ve smlouvě o výpůjčce. Pokud tento způsob ve smlouvě není ujednan, je povinen vypůjčitel s věcí nakládat způsobem, jenž je přiměřený povaze věci. Vypůjčitel není oprávněn bez svolení půjčitele věc přenechat jiné osobě.

Smlouva o výpůjčce je ujednána dočasně, jestliže není sjednaná doba, po kterou má vypůjčitel věc užívat a ani účel, ke kterému se má věc užívat, nejedná se o výpůjčku, ale o výprosu.⁶⁰

5.1.7. Nájemní smlouva

Právní vědomí v oblasti závazků týkajících se nájemní smlouvy se rozvíjí minimálně v době, kdy se člověk rozhodne nějakou svoji věc za úplatu dočasně poskytnout jiné osobě, nebo si dočasně za úplatu od jiného věc opatřit. Při uzavírání nájemní smlouvy člověk čelí otázkám, jakým způsobem lze nájemní smlouvu uzavřít a jaká vyplývají práva a povinnosti z nájemní smlouvy.

Nájemní smlouvu mezi sebou uzavírají pronajímatel a nájemce, přičemž pronajímatel je osoba, jenž dočasně za úplatu poskytuje nájemci věc k užívání a nájemce platí pronajímateli sjednané nájemné. Pronajmout lze věc nemovitou i nezuživatelnou věc movitou. Jestliže si neujednají strany dobu trvání nebo den skončení nájmu, platí, že se jedná o nájem na dobu neurčitou.

⁶⁰ Tamtéž

Pronajímatel má za povinnost věc nájemci přenechat, aby ji mohl užívat k ujednanému nebo obvyklému účelu, udržovat věc v takovém stavu, aby mohla sloužit nájemci k užívání a zajistit nájemci nerušené užívání věci po dobu nájmu.

Nájemce je povinen řádně užívat věc k ujednanému účelu, pokud není ujednán, tak k obvyklému účelu, a platit nájemné. Nájemce může se souhlasem pronajímatele zřídit třetí osobě k věci užívací právo, přičemž toto užívací právo se nazývá podnájem.⁶¹

5.1.8. Smlouva o zápůjčce a úvěru

Právní vědomí v závazcích týkajících se smlouvy o zápůjčce nebo úvěru vzniká u každého člověka minimálně v době, kdy si potřebuje od jiného dočasně opatřit věc, nejčastěji finanční prostředky, které musí vrátit. V případě zápůjčky i úvěru čelí člověk otázkám, jakou věc by měl vrátit a kdy a zda lze při zápůjčce nebo úvěru sjednat úroky.

Smlouvu o zápůjčce uzavírají mezi sebou zapůjčitel a vydlužitel, přičemž zapůjčitel věc poskytuje vydlužiteli, který ji může užít podle libosti, přičemž vydlužitel je povinen zapůjčitelu po čase vrátit věc stejného druhu bez ohledu na to, zda cena věci mezitím stoupla nebo klesla.

Pokud se jedná o zápůjčku peněžitou, může být vrácena i v jiné měně, než byla poskytnuta, přičemž se hodnota se musí rovnat zapůjčené finanční částce. Při peněžité zápůjčce nebo při zápůjčce poskytnuté v cenných papírech lze sjednat úroky, případně plnění přiměřeného většího množství nebo věci lepší jakosti, ale téhož druhu. Jestliže nejsou dány úroky, může vydlužitel splatit zápůjčku i bez výpovědi smlouvy.

Doba, kdy má být zápůjčka vrácena, je buďto určena ve smlouvě o zápůjčce, nebo se váže na vypovězení smlouvy, kdy musí být zápůjčka vrácena do šesti týdnů od výpovědi.

⁶¹ Tamtéž

Smlouva o úvěru se týká pouze peněžních prostředků, kdy úvěrující dočasně poskytuje úvěrovanému peněžní prostředky do určité částky, které je povinen úvěrovaný úvěrujícímu vrátit a zaplatit úroky. Peněžní prostředky poskytnuté úvěrem i úroky se, na rozdíl od zápůjčky, musí vrátit v měně, ve které byly poskytnuty. Smlouva o úvěru může stanovit, k jakému účelu mohou být finanční prostředky z úvěru užity.

Úvěrovaný je povinen vrátit úvěrujícímu poskytnuté peněžní prostředky v dohodnuté době, pokud tato doba není ve smlouvě určena, pak do měsíce, kdy byl úvěrovaný úvěrujícím o vrácení požádán. Úvěrovaný může úvěrujícímu vrátit peněžní prostředky před smluvenou dobou. V tomto případě úvěrovaný úvěrujícímu zaplatí úroky jen za dobu poskytnutí úvěru do vrácení peněžních prostředků.⁶²

5.1.9. Smlouva o dílo

Právní vědomí v závazcích týkajících se smlouvy o dílo se u každého člověka rozvíjí minimálně v době, kdy potřebuje od jiného zhotovit konkrétní věc, případně sám zhotovuje konkrétní věc jinému. V tomto případě čelí každý člověk zejména otázkám, jakým způsobem lze sjednat smlouvu o dílo a jaké práva a povinnosti mají jednotlivé strany tohoto smluvního závazku.

Smlouva o dílo se uzavírá mezi objednatelem a zhotovitelem, kdy zhotovitel se zavazuje na svůj náklad a nebezpečí provést pro objednatele dílo a objednatel se zavazuje dílo převzít a zaplatit za něj cenu. Zhotovitel buďto dílo provede osobně, anebo je nechá provést pod svým osobním vedením, pokud není provedení díla vázáno na osobní vlastnosti zhotovitele. Zhotovitel je povinen provést dílo s potřebnou péčí v ujednaném čase a obstará vše, co je k provedení díla potřeba. Pokud není čas provedení díla ujednaný ve smlouvě o dílo, zhotovitel provede dílo v době, jenž je přiměřená jeho povaze. V případě, že je k provedení díla potřebná součinnost objednatele, zhotovitel objednateli určí přiměřenou lhůtu k jejímu poskytnutí. Objednatel má právo kontrolovat provádění díla.⁶³

⁶² Tamtéž

⁶³ Tamtéž

5.2. Právní vědomí v právu veřejném

Právní vědomí v právu veřejném je v této podkapitole prezentováno zejména trestním právem.

Právní vědomí člověka v trestním právu je úzce spjato se společensky škodlivým jednáním dosáhlo takové závažnosti, kterou nelze posuzovat v jiné právní rovině, než v trestněprávní. Takové společensky škodlivé jednání lze rozdělit do pěti základních okruhů trestné činnosti a to trestné činnosti násilné, mravnostní, majetkové, drogové a hospodářské. Toto obecné dělení vychází zejména ze základního rozdělení problematik, které odhalují a vyšetřují jednotlivá oddělení Služby kriminální policie a vyšetřování. V této podkapitole se však budeme věnovat trestné činnosti, která patří do množiny tzv. obecné trestné činnosti, tedy trestné činnosti násilné, mravnostní, majetkové a drogové, neboť hospodářská trestná činnost v právním vědomí člověka zpravidla zaujímá podstatně menší vědomí o trestním právu než obecná. Problematiky obecné trestné činnosti jsou úzce spjaty s právním vědomím každého člověka v oblasti trestního práva, které zpravidla zahrnuje obecné představy o tom, že je zejména trestné člověka usmrtit nebo závažněji zranit, vykonat na jiném člověku nedobrovolnou soulož, něco ukrást nebo poškodit, vyrobit nebo prodat drogu. Další oblasti trestné činnosti, například trestné činy ohrožující, vojenské či narušující soužití lidí se zpravidla odvíjí od jednotlivých problematik trestné činnosti a v mnoha případech se jednotlivé trestné činy problematikami prolínají, jako například trestný čin podvod, který se může týkat jak problematiky majetkové, tak i hospodářské, přičemž pro zařazení do příslušné problematiky je zásadní, zda se tento trestný čin týká fyzické nebo právnické osoby. V případě fyzické osoby trestný čin podvod spadá do problematiky majetkové trestné činnosti a v případě právnické osoby do problematiky hospodářské trestné činnosti. Dále existují trestné činy, které ve své skutkové podstatě obsahují více druhů trestné činnosti. Jedná se například o trestný čin loupež, který zahrnuje násilnou trestnou činnost, konkrétně užitím násilí nebo pod pohrůžkou bezprostředního násilí, tak i majetkovou, konkrétně se úmyslně zmocnit cizí věci.

5.2.1. Násilná trestná činnost

Ochrana života a zdraví je v současné době společností chápán jako primární zájem, jenž má být chráněn trestním zákoníkem. Člověk minimálně od narození vnímá usmrcení člověka nebo ublížení člověku za nepřipustné. Právní vědomí člověka v oblasti násilné trestné činnosti, se u každého člověka rozvíjí společně s rozlišovacími a poznávacími schopnostmi. Člověk pak čelí otázkám, pokud usmrtí nebo poraní jiného člověka, jaké skutkové okolnosti musí naplnit, aby se dopustil násilného trestného činu, jaké jsou nezbytné znaky pro spáchání vybraných trestných činů.

Trestný čin vraždy je nejzávažnější násilný trestný čin. Pro naplnění skutkové podstaty trestného činu vraždy je nezbytné, aby se pachatel dopustil tohoto trestného činu úmyslně. Usmrcení člověka z nedbalosti nemůže být posuzováno jako na trestný čin vraždy, byť i za splnění dalších skutkových okolností, ale jako trestný čin usmrcení z nedbalosti. Jestliže člověk usmrtí jiného člověka v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo v omluvitelném pohnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, nelze rovněž posuzovat protiprávní jednání pachatele jako trestný čin vraždy, ale jako trestný čin zabití. Privilegovanou skutkovou podstatou trestného činu vraždy je vražda novorozeného dítěte matkou, přičemž tento trestný čin nemůže spáchat jiná osoba než matka, která v rozrušení způsobeném porodem usmrtí novorozené dítě při porodu nebo bezprostředně po něm.

Zdroj: Trestní zákoník

Trestný čin ublížení na zdraví je nejzávažnější trestný čin, který lze spáchat proti zdraví. Pro naplnění skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví je nezbytné, aby člověk jinému člověku způsobil těžkou újmu na zdraví úmyslně, pokud se člověk takového jednání dopustí nedbalostí, za naplnění dalších skutkových okolností, nemůže být způsobení těžké újmy na zdraví posuzováno jako trestný čin těžké ublížení na zdraví, nýbrž jako těžké ublížení na zdraví z nedbalosti. Jestliže způsobená újma pachatelem nedosahuje újmy těžké, která je zpravidla položena znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, přičemž se jedná o újmu, kterou nelze posuzovat podle jiného právního předpisu zejména z důvodu rozsahu způsobené újmy na zdraví,

je nutné jednání pachatele posuzovat jako trestný čin ublížení na zdraví. Při trestném činu ublížení na zdraví je nezbytné společensky škodlivé jednání spáchané úmyslně, pokud je způsobena pachatelem újma na zdraví z nedbalosti za naplnění dalších skutkových okolností, je nutné posuzovat jednání pachatele jako trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti. Jestliže pachatel jinému ublíží úmyslně, ale byl v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku, jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženého jednání poškozeného, nemůže být takovéto jednání pachatele posuzováno jako trestný čin ublížení na zdraví, ale jako trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.⁶⁴

5.2.2. Mravnostní trestná činnost

Mravnostní trestná činnost zahrnuje zejména takové společensky škodlivé jednání, které se týká zejména ochrany člověka zejména v oblasti sexuálního násilí, trestné činnosti páchané na dětech a v rodině. Právní vědomí v oblasti mravnostní trestné činnosti se u každého člověka rozvíjí zejména od doby, kdy si uvědomuje existenci sexuálního jednání mezi lidmi a základních pravidel, které sexuální jednání provázejí, dále si uvědomuje zranitelnost dětí, které procházejí fyzickým a psychickým vývojem a zranitelnost členů rodiny na základě vzájemných rodinných vztahů a vazeb. Člověk pak čelí zejména otázkám, co je třeba k naplnění skutkové podstaty sexuálního trestného činu, jaké trestné činy lze spáchat výhradně proti dítěti nebo jaké oblasti vývoje dítěte jsou přímo chráněny trestním zákoníkem.

Trestný čin znásilnění je nejzávažnější sexuální trestný čin, přičemž k jeho spáchání je zapotřebí se takového jednání dopustit úmyslně. Trestný čin znásilnění spočívá ve společensky škodlivém jednání, kdy člověk jiného člověka násilím nebo pohrůzkou násilí či jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, případně vykoná pohlavní styk s využitím bezbrannosti tohoto člověka. Jestliže je člověk popsáným způsobem donucen k pohlavnímu sebeukájení, obnažování nebo srovnatelnému jednání, pachatel se dopustí sexuálního nátlaku.

⁶⁴ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Vůči dítěti lze spáchat trestná činnost, která se týká prakticky všech problematik. Existuje však sexuální trestná činnost, kterou lze spáchat pouze proti dítěti a nelze je tedy spáchat proti osobě starší 18ti let. Tato trestná činnost má zpravidla dalekosáhlé důsledky zejména v psychickém vývoji poškozených. Jedná se zejména o trestný čin pohlavní zneužití v případě, kdy dojde k souloži nebo k obdobné sexuální praktice mezi osobou starší patnácti let a osobou mladší 15ti let. Pokud člověk nabídne, slíbí nebo poskytne dítěti nebo jinému za pohlavní styk s dítětem, pohlavní sebeukájení dítěte, jeho obnažování nebo jiné srovnatelné chování za účelem pohlavního uspokojení úplaty, výhodu nebo prospěch, dopustí se trestného činu svádění k pohlavnímu styku.

Trestná činnost, kterou lze spáchat výhradně vůči dítěti, nezahrnuje pouze sexuální trestné činy, ale rovněž i trestné činy, které člověk spáchá, jestliže zejména o dítě opustí, neplní vůči ní vyživovací povinnost, ačkoliv má zákonnou povinnost, případně ohrožuje mravní výchovu dítěte. Jestliže člověk opustí dítě a vystaví ji tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví, dopustí se trestného činu opuštění dítěte nebo svěřené osoby. Pokud má člověk vůči dítěti vyživovací povinnost, kterou neplní a to jak úmyslně, tak i z nedbalosti, dopustí se trestného činu zanedbání povinné výživy. Jestliže člověk ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že mu umožní nebo ho svádí vést zahálčivý nebo nemravný život, umožní mu opatřovat prostředky trestnou činností nebo zavrženíhodným jednáním, případně závažným způsobem poruší svou povinnost o dítě pečovat nebo jinou důležitou povinnost, která vyplývá z rodičovské zodpovědnosti, přičemž se tohoto jednání může dopustit úmyslně i z nedbalosti, spáchá trestný čin ohrožování výchovy dítěte.⁶⁵

S trestnou činností, která může být páchaná výhradně na dětech, úzce souvisí trestná činnost, která je páchaná proti rodině, neboť děti zpravidla patří mezi členy rodiny. Patří zde zejména trestná činnost, která je páchaná v domácím prostředí mezi osobami a důsledky této trestné činnosti nezahrnují jen fyzickou újmu, ale zejména psychickou. Tato trestná činnost se vyznačuje zejména dlouhodobým a systematickým škodlivým působením fyzicky, psychicky anebo kombinací obojího ze strany pachatele na poškozeného, které dosahuje takové intenzity, lze označit za týrání. Pokud někdo týrá

⁶⁵ Tamtéž

osobu, kterou má v péči nebo výchově, dopustí se trestného činu týrání svěřené osobnosti. Jestliže člověk týrá osobou blízkou nebo jinou osobu žijící ve společném obydlí, dopustí se trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí.⁶⁶

5.2.3. Majetková trestná činnost

Majetková trestná činnost zahrnuje takovou trestnou činnost, která se týká společensky škodlivého jednání vůči výkonu vlastnických a užívatelských práv jiného ve vztahu k majetku. Právní vědomí člověka v oblasti majetkové trestné činnosti se rozvíjí v souvislosti s chápáním člověka vlastnických a užívatelských práv k majetku, kdy si zejména uvědomuje, že pokud majetek patří někomu jinému, nemůže si jej svévolně přivlastnit, tento majetek poškodit nebo dokonce zničit.

Majetková trestná činnost se vyznačuje zejména způsobením škody, která přesáhla svojí výší minimálně škodu nikoliv nepatrnou, tedy částku nejméně 5.000,- Kč. Způsobená škoda nejméně 25.000,- Kč se nazývá škoda nikoliv malá, způsobená škoda nejméně 50.000,- Kč se nazývá škoda větší, způsobená škoda nejméně 500.000,- Kč se nazývá škoda značná a způsobená škoda nejméně 5.000.000,- Kč se nazývá škoda velkého rozsahu. Výše škody se pro účely trestního řízení stanoví znaleckým posudkem či odborným vyjádřením, které zahrnuje, pokud charakter majetku toto umožňuje, hodnotu předmětného majetku zejména v návaznosti na jeho opotřebení běžným užíváním, stářím majetku a podobně. Existují však i majetkové trestné činy, případně kvalifikované skutkové podstaty jednotlivých trestných činů, kde výše škody pro jejich spáchání není rozhodující, ale rozhodující je samotný charakter škodlivého jednání.⁶⁷

Mezi typické majetkové trestné činy patří zejména krádež, která spočívá v jednání, kdy člověk se zmocní cizí věci tím, že si ji přisvojí a způsobí tak na cizím majetku škodu, jenž dosahuje škody, jejíž výše je nejméně nikoliv nepatrná. Trestný čin krádeže však obsahuje kvalifikované skutkové podstaty, které jsou uvedeny v trestním zákoníku

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Tamtéž

v dalších písmenech a odstavcích trestného činu krádeže, kde minimální výše škody není rozhodující pro trestnost škodlivého jednání. Jedná se zejména o jednání, kdy se pachatel dopustí trestného činu krádeže tak, že čin spáchá vloupáním, případně čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, případně si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Pokud si člověk přisvojí věc anebo jinou majetkovou hodnotu, která mu byla svěřena a způsobí na tomto majetku škodu nejméně nikoli nepatrnou, nejedná se o trestný čin krádeže, ale o trestný čin zpronevěry. Jestliže se člověk zmocní cizí věci nikoli malé hodnoty nebo motorového vozidla v úmyslu je přechodně užívat, dopustí se trestného činu neoprávněné užívání cizí věci.

Majetek je trestním zákoníkem chráněn i v případě, že člověk sice věc neodcizil, nezpronevěřil ani neoprávněně neužíval, ale ukrýl, užívá anebo na jiného nebo na sebe převedl věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která byla získána trestným činem spáchaným na území České republiky, nebo v cizině jinou osobou, nebo jako odměna za něj, nebo byla za takovou věc nebo jinou majetkovou hodnotu opatřena. V tomto případě se jedná o podílnictví, přičemž k trestnému činu podílnictví je třeba spáchat tento čin úmyslně. Jestliže je takový čin spáchán nedbalostí a byla popsáným způsobem ukryta nebo na sebe nebo na jiného převedena věc nebo jiná majetková hodnota nikoli malé hodnoty, jedná se o trestný čin podílnictví z nedbalosti. Rovněž je majetek chráněn trestním zákoníkem i v případě, kdy došlo k jeho přisvojení nálezem, omylem nebo jinak bez přivolení oprávněné osoby a jedná se o cizí věc nebo jinou majetkovou hodnotu. V tomto případě se jedná o trestný čin zatajení věci.

Pokud člověk zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, dopustí se trestného činu poškození cizí věci. V případě, že člověk cizí věc poškodí tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou, dopustí se trestného činu poškození cizí věci bez ohledu na výši způsobené škody.⁶⁸

⁶⁸ Tamtéž

5.2.4. Drogová trestná činnost

Právní vědomí v oblasti drogové trestné činnosti člověka je úzce spjato s tím, kdy si člověk začne uvědomovat, že existují zakázané návykové látky, jejichž výroba a distribuce je trestná podle trestního zákoníku. Drogy se dělí na omamné a psychotropní látky, přičemž na území České republiky je nejrozšířenější psychotropní látka zejména metamfetamin, též známý jako pervitin, a nejrozšířenější omamná látka je usušená rostlinná drť konopí, též známá jako marihuana. Drogová trestná činnost, oproti násilné, mravnostní či majetkové trestné činnosti, má specifika zejména v tom, že je při jejím páchaní poškozen veřejný zájem, nikoliv fyzická nebo právnická osoba a tím pádem ve většině případů drogové trestné činnosti neexistuje osoba oznamovatele, prostřednictvím kterého by se policejní organ o ní dozvěděl. Policejní orgán proto musí drogovou trestnou činnost z vlastní iniciativy vyhledávat.

V případě distribuce drog navíc policejní orgán musí čelit vztahu, který vznikne mezi osobou dealera a tzv. odběratele. Tento vztah způsobuje, že dealer chce distribuovat drogu odběrateli a odběratel ji chce odebírat. Pokud je odběratel spokojen, chce drogu od dealera odebírat pravidelně, čímž vzniká pro dealera a odběratele oboustranně prospěšný vztah. Policejní orgán, aby prokázal trestnou činnost dealera, potřebuje, aby odběratel svědčil proti dealerovi, čímž by se sám odběratel připravil o dodavatele drogy.

Drogová trestná je rovněž specifická i v tom, že jednotlivé omamné a psychotropní látky zpravidla nejsou, vzhledem k jejich velkému množství, uvedeny u jednotlivých trestných činů v trestním zákoníku, ale v nařízení vlády č. 463/2003 Sb., o seznamech návykových látek. Rovněž bylo prostřednictvím nařízení vlády č. 467/2009, Sb. upravováno i množství psychotropní látky pro účely právní kvalifikace. Toto nařízení však bylo zčásti zrušeno a množství omamných nebo psychotropních látek, která jsou v trestním zákoníku uváděna v jednotlivých trestných činech, tedy množství větší než malé, větší rozsah, velký rozsah či značný rozsah je prakticky ponecháno na soudní praxi. Jednotlivé rozsahy jsou pak od sebe vypočítávány desetinásobky. Policejním orgánem jsou pak jednotlivé rozsahy zjišťovány prostřednictvím znaleckých posudků a odborných vyjádření.

Nejzávažnější trestný čin drogové trestné činnosti je trestný čin nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy. V tomto trestném činu je tedy zahrnuta neoprávněná výroba drog, její distribuce, přechovávání drogy pro jiného, prekursor nebo jed. Distribuce drog je v tomto trestném činu prezentována nejen prodejem drog, ale i dovozem, vývozem, nabídnutím, zprostředkováním či opatřením. Pro tento trestný čin není rozhodující konkrétní minimální množství drogy, prekursoru nebo jedu. Prekursorem se obecně rozumí látka, která slouží k výrobě drogy. Tento trestný čin lze spáchat pouze úmyslně. Privilegovaným trestným činem k trestnému činu nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy je nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku, které je podmíněné tím, že tyto předmětné rostliny člověk pěstuje pro vlastní potřebu. Pokud člověk omamnou nebo psychotropní látku či jed neoprávněně přechovává minimálně v množství větší než malém pro vlastní potřebu, jak již vyplývá z názvu, dopustí se trestného činu přechovávání omamné nebo psychotropní látky a jedu.⁶⁹

⁶⁹ Tamtéž

6. Právní vědomí a společenská praxe

Člověk jedná na základě právního vědomí. Právní vědomí je u každého člověka na jiné úrovni a každý člověk má jinou schopnost jeho uplatnění. Na základě úrovně a schopnosti uplatnění svého právního vědomí pak člověk prochází jednotlivými fázemi řešení právních problémů, při kterých musí čelit činitelům, které ovlivňují průběh řešení. Následně se jednání člověka promítne do praxe. Člověk pak koná právní úkony, a pokud v právních vztazích vystupuje za orgán veřejné moci, pak vydává právní akty. Jednání člověka pak může být legální nebo nelegální. Mezi úrovní právního vědomí, schopností jeho uplatněním, samotným řešením právních problémů s ohledem na činitele, kterým musí člověk čelit, následným vykonáním právního úkonu vzniká příčinná souvislost.

6.1. Úroveň právního vědomí

Úroveň právního vědomí má význam při aplikaci práva, zejména při určení odpovědnosti za porušení práva. Právo vychází ze zásady, že neznalost zákonů neomlouvá, tedy z fikce, že subjekt práva měl a mohl znát platné právo.

Nový jedinec přichází do společnosti, ve které je od narození do smrti obklopený právem. Od začátku v jedinci jeho okolí utváří cit pro to, co je správné a nesprávné, spravedlivé a nespravedlivé, dovolené a zakázané, nutí ho uvědomit si sebe sama ve vztahu ke společnosti. Tento cit má morální povahu a vědomě neobsahuje platné právo, postupně se v něm však formují zárodky právního vědomí.⁷⁰

Úroveň právního vědomí se projevuje zejména ve vykonávaných aktivitách v nových podmínkách, kdy se jedinec lépe přizpůsobí komplikovaným sociálním strukturám a byrokratizaci sociálního života. Se složitostí sociálních činností a způsobu života roste nutnost osvojit si určitou znalost práva.

⁷⁰ Bílý, J., Základy právních nauk, str. 16-17

Pozitivně právním východiskem je již zmíněná zásada neznalost práva neomlouvá, latinsky „ingorantia iuris neminem excusat“, a její alternace o nikom se neuvažuje, že by neznal právo, latinsky „nemo ius ignorare censetur“. Tato zásada vyjadřuje, že není právně možné, aby se jedinec na neznalost odvolával a zbavoval se tak své právní odpovědnosti. Uplatnění této zásady v praxi však do jisté míry nicméně zpochybňuje legitimitu právního postupu v případech porušení právní normy a ukládání právní sankce, zvláště tehdy, když dochází k rychlým a častým změnám právního řádu a do právního vědomí se z novelizací zatím dostalo jen velmi málo právních informací.⁷¹

6.2. Schopnost uplatnění právního vědomí

Schopnost uplatnění právního vědomí je založena na reálných předpokladech člověka pro právní jednání. Obecně jsou schopnosti jedince geneticky předurčené až v 60% celkového vrozeného základu. Jestliže u jedince nejsou splněny podmínky socializace, tak dojde ke zhroucení i tohoto vrozeného základu. Tyto vrozené předpoklady se označují jako vlohy. Každý jedinec má nějaké vlohy. Mezi lidmi jsou rozdíly nejen v tom, co kdo umí, zná nebo dovede, ale i v tom, co je kdo se schopen naučit. Každý jedinec má pro každou svou schopnost svůj osobní strop, který nemůže přesáhnout. Jedinec však ve skutečnosti nedosáhne ani tohoto stropu, protože nikdy nejsou v životě tak ideální podmínky, aby se vlohy mohly rozvinout do svého maxima ani v případě, že by se jednalo jen o jednu z nich. V některých schopnostech, které jedinec rozvíjí, trénuje, může dokonce vyšší úrovně, než v jiných, pro něž má mnohem výraznější vlohy.

Schopnosti uplatnění právního vědomí mohou být teoretické, tedy znalosti, a praktické, tedy dovednosti. Obecně se vyšší míra vrozených předpokladů označuje jako nadání. Pokud je nadání u jedince velmi výrazné, tak se mluví o talentu anebo dokonce přímo o genialitě.

⁷¹ Večeřa, M. a Urbanová, M., cit. 13, str. 116-117

Rozlišuje se celá řada schopnostních aparátů a to percepční, mezi které patří rozlišovací, hledací, korekturní, orientační, dále paměťové, mezi které patří návyky, zkušenosti, dovednosti, dále představové, mezi které patří stálost, hloubka, koncentrace, fluktuace, dále myšlení, mezi které patří schopnost využívat paměť, manipulovat s ní, inteligence, dále manuální zručnost, psychomotorické dovednosti a tvořivost.⁷²

6.3. Řešení právních problémů

Pokud nastane nějaký právní problém, uplatňujeme své schopnosti právního vědomí v tzv. fázích řešení. Mezi tyto fáze patří seznámení s problémem, rozbor problému, hledání řešení a nalezení řešení.

První seznámení s právním problémem může proběhnout dvěma způsoby, kdy je nám problém zadán, nebo ho odhalíme sami. Základním předpokladem k úspěšnému vyřešení zadaného či objeveného právního problému je přiměřená motivace, tedy pohnutka, zájem daný úkol řešit. Významnou úlohu v této etapě má schopnost povšimnout si navazujících problémů, registrovat a předvídat je. Tato etapa končí přesnou formulací problému, úkolu. Tato etapa závisí na správném a dokonalém pochopení právního problému.

Rozbor právního problému spočívá v ověření správnosti výchozích informací a jejich případném doplnění. Pokud řešíme právní problém z oblasti mezilidských vztahů, je nutno dodržovat zásadu informovanosti z více pramenů, zejména nezávislých. V rámci tohoto rozboru právního problému provádíme přípravné činnosti, které jsou nutné k jeho úspěšnému vyřešení. Jestliže je daným problémem nalezení vztahu mezi dvěma proměnnými, měla by tato fáze končit stanovením tzv. hypotéz. Hypotéza lze charakterizovat jako ověřitelné, jednoznačně formulované, smysluplné tvrzení, které obvykle vyjadřuje vztah mezi dvěma proměnnými.

⁷² Mikuláščík, M. Manažerská psychologie, str. 113-114

Samotné hledání řešení pak spočívá v postupném ověřování platnosti stanovených hypotéz. Vylučování nevhodných stanovených hypotéz je možné provést logickou argumentací nebo využitím matematicko-statistických metod používaných při testování hypotéz. V ostatních úlohách, které spočívají v správné cesty mezi zadáním a cílem, se můžeme obejít bez hypotéz.

Vlastní proces řešení pak probíhá vzhledem do nastalé situace a k rychlému proniknutí do problému, což může vést k nečekanému objevení jeho správného řešení nebo můžeme postupovat systémem pokus a omyl, tedy vylučováním omylů zkouškami, odhalováním chybných postupů, které nevedou k cíli. Někdy však nemáme jinou možnost než k řešení právního problému dojít postupnou plánovitou myšlenkovou činností využívající všechny vhodné myšlenkové operace, nejčastěji analýzy a syntézy, a již známé postupy, algoritmy řešení či vědomosti a dovednosti.

Při nalezení správného řešení právního problému dojde k odstranění vnitřního napětí jedince, které obvykle proces řešení doprovází, a dostaví se pocit příjemného uvolnění a uspokojení. Naopak konstatování neúspěchu je spojeno s nepříjemnými pocity jedince ze zklamání a nedůvěry ve vlastní síly. U některých jedinců bývá takovýto neúspěch pohnutkou, motivem k zvýšené aktivitě a snaze daný problém vyřešit a naopak u jiných mají tyto negativní emoce nepříznivý vliv na pokusy o další řešení.⁷³

6.3.1. Činitelé ovlivňující průběh řešení

Faktory, které ovlivňují úspěch při řešení právních problémů, tj. rychlost a správnost, dokonalost řešení, lze rozdělit na vnější a vnitřní.

Mezi vnější činitele patří zejména úroveň zadání problému, množství informací, jejich přesnost, vnější podmínky při řešení, nejen fyzikální, jakou je mikroklima pracovního prostředí, ale i sociální, jakou je situace zejména konfliktu mezi řešiteli.

⁷³ Holeček V. a kol., cit. 19, str. 89-91

Z vnitřních činitelů, které ovlivňují průběh řešení problému, patří mezi nejvýznamnější dosavadní zkušenosti činitele, tedy jeho vědomosti, dovednosti či znalosti obdobných schémat. Tyto zkušenosti mohou mít kladný, ale i záporný vliv na proces řešení. Jedná se schopnosti jedince, zejména jeho inteligence a úroveň jeho myšlení a tvořivosti, přiměřenou motivaci, zájem o vyřešení problému, úroveň volných vlastností řešitele.

Mezi faktory, které tlumí, brzdí, komplikují proces řešení problému, lze zařadit funkční fixaci, tedy speciální druh zaměřenosti řešitele, projevující se užíváním určitých obecných stereotypů, směrů v myšlení, tendenci využívat již dříve osvědčené algoritmy řešení a rigiditu myšlení, kdy je příliš dominantní první nápad, který blokuje tvoření dalších, lepších.⁷⁴

6.4. Jednání v praxi

Právní jednání lze charakterizovat jako projev vůle určitého právního subjektu, který směřuje ke vzniku, změně nebo zániku právního vztahu, tedy těch práv a povinností, které s nimi normy práva spojují, a jsou v souladu s právem.⁷⁵

Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Právně lze jednat konáním nebo opomenutím, přičemž se tak může stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit. Právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu.

Jestliže chybí vážná vůle jednající osoby, nemůže se jednat o právní jednání. Rovněž se nemůže jednat o právní jednání, jestliže nelze jeho obsah zjistit pro neurčitost nebo nesrozumitelnost. Uvedené stavy nazýváme zdánlivé právní jednání.⁷⁶

⁷⁴ Holeček V. a kol., cit. 19, str. 91-92

⁷⁵ Gerloch, A., cit. 10, str. 162

⁷⁶ Občanský zákoník, cit. 40

Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem. Písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší. K platnosti právního jednání učiněného v písemné formě se vyžaduje podpis jednajícího. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky tam, kde je to obvyklé. Jiný právní předpis stanoví, jak lze při právním jednání učiněném elektronickými prostředky písemnost elektronicky podepsat. Jedná-li více osob, vyžadují se jejich projevy na téže listině při právním jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, anebo kterým se takové právo mění nebo ruší. Písemná forma je zachována i při právním jednání učiněném elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby. Má se za to, že záznamy údajů o právních jednáních v elektronickém systému jsou spolehlivé, provádějí-li se systematicky a poslopně a jsou-li chráněny proti změnám.

Vyžaduje-li zákon pro právní jednání určitou formu, lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v téže nebo přísnější formě; vyžaduje-li tuto formu jen ujednání stran, lze obsah právního jednání změnit i v jiné formě, pokud to ujednání stran nevyklučuje.

Co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. Při výkladu projevu vůle se přihlédne k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají.⁷⁷

⁷⁷ Tamtéž

6.4.1. Právní úkony

Právní úkony jsou právní jednání, které spočívají v projevu vůle fyzické nebo právnické osoby a směřují ke vzniku, změně nebo zániku subjektivních práv a právních povinností.

Právní úkony, které nesplňují zákonem stanovené obsahové a formální náležitosti, jsou neplatné.

Právní úkony můžeme rozdělit podle toho, zda vznikají konsensuálně, tedy shodným projevem dvou nebo více subjektů, v takovém případě se jedná o dvoustranný či vícestranný právní úkon, nebo jsou jednostranným projevem vůle, pak se jedná o jednostranný úkon.⁷⁸

Zdroj: Gerloch, A., str. 162

6.4.1.1. Dvoustranné a vícestranné právní úkony

Nejčastější dvoustranné nebo vícestranné právní úkony jsou smlouvy. Fyzické a právnické osoby jsou si ve smluvních vztazích rovné. Smlouva je tvořena dvěma jednostrannými právními úkony a to z nabídky, která je též nazývána jako oferta, a přijetí, které je též nazýváno též nazývána jako akceptace. Smlouva vzniká v okamžiku projevení souhlasné vůle obou stran.

Smlouvy se podle formy dělí na ústní, též nazývané verbální, dále na písemné, též nazývané literární, na konkludentní, též nazývané jako mlčky činěné, kdy jsou oferta a akceptace provedené vlastním jednáním.

Smlouvy mají významnou úlohu zejména v soukromoprávních vztazích. Existují však i dohody veřejnoprávní povahy, dvoustranné smlouvy uzavírají též jednotlivé státy jako subjekty mezinárodního práva. V rozsahu smluvní svobody si mohou smluvní strany samy

⁷⁸ Gerloch, A., cit. 10, str. 162

dohodnout práva a povinnosti a případně i sankce nesplnění povinností. Rozsah smluvní svobody je dán dispozitivní normou právní úpravy a její limity stanoví kategorická ustanovení norem. Tyto limity nemohou smluvní strany překročit pod hrozbou neplatnosti smlouvy.⁷⁹

6.4.1.2. Jednostranné právní úkony

Jednostranné právní úkony jsou jednostranným projevem vůle fyzické nebo právnické osoby. Tyto jednostranné právní úkony vedou ke vzniku, změně nebo zániku subjektivního práva nebo právní povinnosti.

Jednostranné právní úkony dělíme na právní úkony hmotněprávní povahy, kdy se jedná například o závěť, jednostranné ukončení právního vztahu - odstoupení od smlouvy, výpověď z pracovního poměru či nájemního vztahu, vyhlášení veřejné soutěže, veřejný příslib, a procesní povahy, kdy se jedná například o žalobu, odvolání či zpětvzetí žaloby.⁸⁰

6.4.2. Individuální právní akty

Individuální právní akty lze charakterizovat jako projevy vůle orgánů veřejné moci, kterými rozhodují o právech a povinnostech nebo je autoritativně potvrzují. Individuální právní akty jsou pak výsledkem procesu aplikace práva. Individuální právní akty jsou konstitutivního charakteru, přičemž působí od nyní, latinsky „ex nunc“.

⁷⁹ Tamtéž, str. 163

⁸⁰ Tamtéž, str. 163-164

Pro individuální právní akty platí presumpce správnosti, která je rovněž známá jako domněnka správnosti. Znamená to, že pokud není dokázán opak, akt je platný, i když je vadný. Případné právní či skutkové vady je možné přezkoumat na základě opravných prostředků. Pouze ve výjimečných případech může být akt orgánu nicotný, zejména v případě, když byl učiněn někým, kdo vůbec není orgánem veřejné moci, nebo pokud byla překročena jeho pravomoc orgánu veřejné moci, nikoliv však jeho kompetence, eventuálně pro zcela zjevnou neústavnost či nezákonnost aktu. Nicotné akty jsou nazývány jako paakty.⁸¹

6.4.3. Legální jednání

Legální jednání je takové právní jednání, které je v souladu s právními normami. Legální právní jednání se nazývá *secundum legem* a spočívá ve výkonu subjektivních práv a dodržování právních povinností orgánů veřejné moci při realizaci jejich pravomocí a kompetencí.

Orgány veřejné moci mohou jednat pouze *secundum legem*, avšak fyzické a právnické osoby mohou jednat i *praeter legem*, přičemž se jedná o jednání tzv. mlčky dovolené, tedy v souladu se zákonem, ale nemusí být striktně podle zákona. Právní předpisy výkonných orgánů veřejné moci musí být vydány nejen *secundum legem*, tedy na základě zákona, ale též *intra legem*, tedy v mezích zákona.⁸²

Legální jednání vychází ze zásady: „co není zakázáno, je dovoleno“. Explicitní dovolení se používá zejména pro zdůraznění, že určité chování je žádoucí a proto se přímo dovoluje. Dalším důvodem pro jeho používání je, že dovolení je obvykle omezeno dobrovolnými zákazy.

Zásada legálního dovolení vychází z toho, že každému jedinci je známo, že jeho svoboda je omezena svobodou druhých a veřejným zájmem.⁸³

⁸¹ Tamtéž

⁸² Tamtéž, str. 156-157

⁸³ Tamtéž, str. 32-33

Nejčastější důvod dodržování společenských pravidel je ten, že si společnost na ně v rámci socializace zvykla, přičemž některé typy norem společnost dodržuje vědomě, protože jsme přesvědčeni, že takové jednání je správné. Uvedené platí například normách chování v silničním provozu. Řidiči obecně uznávají, že při řízení vozidla musejí dodržovat základní pravidla silničního provozu, například jezdit na správné straně silnice nebo zastavit na červenou.⁸⁴

6.4.4. Nelegální jednání

Nelegální jednání je takové jednání, které je v rozporu s právními normami. Takové nelegální jednání můžeme rozdělit na jednání *contra legem* a *in fraudem legis*. Naopak jednání *contra legem* je takové jednání, které je přímo proti literě zákona, proti doslovnému znění právní normy. Jednání *in fraudem legis* je takové jednání, kdy se obchází účel zákona, jeho duch a smysl tak, aby se záměrně dosáhlo výsledku právní normou nepředvídatelného a nežádoucího. Takovéto chování může spočívat zejména ve využití mezery v právu (*de lege lata*) či určité nejasnosti v zákoně.

Vždy je třeba zvážit, zda se nejedná o chování *praeter legem*. V rámci veřejnoprávních vztahů může být udělen postih pouze za chování *contra legem*. V rámci soukromoprávních vztahů může být postihnuto i jednání *in fraudem legis* a to například při porušení dobrých mravů, rozpory s obchodními zvyklostmi. Z hlediska subjektivního práva se označuje jako zneužití práva.⁸⁵

Protiprávní jednání spočívá v projevu vůle, který je v rozporu s právními normami. Výsledek takového jednání nazýváme delikt. Podle charakteru jednání subjektu dělíme delikty komisivní, spočívající v aktivní činnosti delikventa, kdy někdo činí to, co dělat nemá, a omisivní, spočívající v nečinnosti, která je porušováním norem práva, aktu aplikace práva nebo dohody či smlouvy v případě, kdy je někdo nečinný, ale má povinnost jednat.⁸⁶

⁸⁴ Giddens, A., cit. 21, str. 186

⁸⁵ Gerloch, A., cit. 10, str. 157-158

⁸⁶ Tamtéž, str. 164

6.4.5. Legální a nelegální jednání v historickém kontextu

Před nástupem moderní doby se v Evropě byly mezi nejtěžší zločiny řazeny provinění náboženské povahy nebo proti majetku panovníka či šlechty. Za tyto provinění bývaly udělovány nejpřísnější tresty. V dnešní době provinění tohoto druhu buď již vůbec nejsou trestná anebo se považují za drobné přečiny. V mnoha částech Evropy byly tyto provinění po dlouhou dobu trestány smrtí činy jako kacířství, například hlásání náboženských doktrín odlišných od schválené podoby křesťanské věrouky, svatokrádež, například krádež nebo poškození církevního majetku či rouhání, například braní Božího jména nadarmo nebo odmítavá vyjádření k náboženským otázkám. Hrdelním zločinem bylo kvalifikováno i takové jednání, kdy poddaný pytláčil, chytal ryby, kácel stromy nebo sbíral ovoce na pozemku patřícím panovníkovi nebo šlechtě.

V případech, kdy prostý člověk zavraždil jiného prostého člověka, nejednalo se vždy o hrdelní zločin. Pachatel si často mohl své provinění odpykat například tím, že příbuzným oběti zaplatil stanovenou sumu. V některých případech vzala rodina zabitého spravedlnost tzv. „do vlastních rukou“ a postarala se o to, aby vrah zemřel. Tento způsob trestání vraha, označován jako krevní msta, však přinášel značné problémy. Oplácat mohla totiž i rodina toho, kdo zabil jako první, což mohlo vyvolat celou sérii vražd. Například v jižní Itálii, se institut krevní msty udržel až do 20. století.⁸⁷

⁸⁷ Giddens, A., cit. 21, str. 188

7. Společenské následky jednání na základě právního vědomí

Za společenské následky jednání člověk nese odpovědnost. Pokud člověk jedná v právních otázkách na základě právního vědomí, nese za své jednání právní odpovědnost. Jako následky jednání člověka na základě právního byly vybrány škoda, bezdůvodné obohacení a újma na zdraví a životě.

7.1. Odpovědnost

Problematika odpovědnosti patří k nejsložitějším právním institutům v právu. Jednotlivé názory na podstatu odpovědnosti, jakož i na jednotlivé otázky a formy, se často výrazně liší. Skutečnost označována jako právním důvod odpovědnosti, je v odborné literatuře velice často interpretována v širším rozsahu, než je žádoucí. V některých případech se totiž za ni považuje pouze porušení povinnosti.

Odpovědnost lze v právu, i mimo právní systém, charakterizovat z různých hledisek, například jako svědomitost, smysl pro plnění povinností, neporušování právních a jiných předpisů a chování se v rámci morálních i právních norem.⁸⁸

Odpovědnost lze všeobecně charakterizovat jako povinnost nést následky za své chování a jednání, byť pochopitelně ne každá odpovědnost je odpovědností právní. Vedle odpovědnosti právní lze vydělit povinnost etickou, morální, politickou, které nastupují při porušení norem systémů.⁸⁹

⁸⁸ Mitlöchner M., Právo a právní předpisy, str. 16

⁸⁹ Klíma, K. a kol., Státověda, str. str. 177

V širším pojetí lze odpovědnost charakterizovat jako obsahovou složku právního vztahu, která vzniká současně s primární povinností a vystupuje jako hrozba sankcí za porušení této primární povinnosti. Odpovědný je ten, komu hrozí sankce za porušení práva. Odpovědnost pak naplňuje funkci regulátora společenských vztahů preventivním působením.

V užším pojetí lze odpovědnost spojovat se sankční povinností, kdy je její vznik chápán jako následek porušení práva. Povinnost je tak charakterizována jako právně stanovená nutnost chování a její splnění je garantováno specifickými právními prostředky, například státním donucením, uplatňováním nepříznivých následků pro narušitele a podobně.⁹⁰

7.1.1. Právní odpovědnost

Právní normy jsou založeny na předpokladu, že se ve společnosti porušují pravidla a počítají s postihem toho, kdo ty pravidla porušuje, proto lze právní odpovědnost považovat za formu realizace práva. Právní odpovědnost vede k obnovení toho, co bylo porušeno. Kdyby nebylo právo vůbec porušováno, nemusely by být právní normy.⁹¹

Právní odpovědnost lze rozlišit na trestní, správní, disciplinární, tedy právní odpovědnost veřejnoprávní povahy a různé druhy soukromoprávní odpovědnosti, například za škodu, z bezdůvodného obohacení, z prodlení, za vady.

V odborné literatuře jsou zpravidla rozlišeny dvě koncepce právní odpovědnosti, kdy je právní odpovědností vyjádřena v povinnosti strpět za porušení povinnosti následky, která je stanovena právními normami, případně se právní odpovědností rozumí uplatnění nepříznivých právních následků, stanovených právními normami, vůči tomu, kdo porušil právní povinnost.

⁹⁰ Mitlöhner M., cit. 88, str. 17

⁹¹ Gerloch, A., cit. 10, str. 155-156

Pojem právní odpovědnosti má svůj konkrétní obsah a zahrnuje předvídané nežádoucí právní a prvek státního donucení, který je excelentním znakem právní normy a kvalitativně ji tak vyčleňuje z jiných druhů, systémů norem.⁹²

V soukromoprávní oblasti vzniká vztah mezi poškozeným a delikventem. Mezi typické příklady soukromoprávní odpovědnosti patří zejména odpovědnost za škodu, odpovědnost z prodlení, odpovědnost z bezdůvodného obohacení, odpovědnost za vadu věci, odpovědnost za zásah do nehmotného statku.

Ve veřejnoprávní oblasti jsou běžné druhy právní odpovědnosti trestní, správní, disciplinární.⁹³

7.2. Vzniklé negativní následky

Vzniklých negativních následků v souvislosti s jednáním na základě právního vědomí může být mnoho. Mezi nejčastější patří způsobení škody, bezdůvodné obohacení a újma na zdraví a životě. Zvláštní okolností je náhoda. Pokud někdo způsobí negativní následky tím, že dal ze své viny náhodě podnět, zejména tím, že poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilě újme zabránit, je rovněž povinen tuto škodu nahradit.

Jestliže jsou tyto následky způsobeny osobou, která nenabyla plné svéprávnosti, tedy osobu nezletilou, případně osobou, která je stížena duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byla způsobilá ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Nebyla-li nezletilá osoba, která nenabyla plné svéprávnosti, nebo ta osoba, jenž je stížena duševní poruchou, způsobilá ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu škody, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného. Společně a nerozdílně se škůdcem nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled. Není-li škůdce povinen k náhradě, nahradí poškozenému škodu ten, kdo nad škůdcem zanedbal dohled. Jestliže se škůdce uvede

⁹² Tamtéž, str. 179-180

⁹³ Tamtéž, str. 182

vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou. Společně a nerozdílně s ním nahradí škodu ti, kteří jej vlastní vinou do tohoto stavu přivedli.⁹⁴

7.2.1. Škoda

Škodu lze obecně charakterizovat jako škodlivý důsledek, který byl jednáním způsoben na jmění poškozeného. Ten kdo způsobí škodu, se nazývá škůdce a ten, komu byla způsobena škoda, se nazývá poškozený. Poškozený je oprávněn po škůdci požadovat náhradu vzniklé škody. Každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného. Kdo porušil právní povinnost, nebo kdo může a má vědět, že ji poruší, oznámí to bez zbytečného odkladu osobě, které z toho může újma vzniknout, a upozorní ji na možné následky. Splnili oznamovací povinnost, nemá poškozený právo na náhradu té újmy, které mohl po oznámení zabránit.

Škůdce má za povinnost nahradit škodu, kterou způsobil porušením dobrých mravů, porušením zákona nebo porušením smluvní povinnosti.⁹⁵

7.2.1.1. Druhy škod

Škodu lze škůdcem způsobit poškozenému zejména z provozní činnosti, na nemovité věci, provozem dopravních prostředků, zvířetem, věcí, vadou výrobku, na převzaté a odložené věci, vnesené věci, informací nebo radou, na zdraví.

⁹⁴ Občanský zákoník, cit. 40

⁹⁵ Tamtéž

7.2.1.1.1. Škoda z provozní činnosti

Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výtěžné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zprostití, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo. Ten, kdo provozuje závod nebo jiné zařízení zvláště nebezpečné, nahradí škodu způsobenou zdrojem zvýšeného nebezpečí.

Jako závod nebo zařízení, které je zvláště nebezpečné se považuje takový závod nebo zařízení, jehož provoz je zvláště nebezpečný a nelze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče.⁹⁶

7.2.1.1.2. Škoda na nemovité věci

Kdo, i v případě oprávněnosti, provádí nebo zajišťuje práce, jimiž se jinému působí škoda na nemovité věci, nebo jimiž se držba nemovité věci znemožní nebo podstatně ztíží, je povinen nahradit škodu, která je tímto způsobena.⁹⁷

7.2.1.1.3. Škoda z provozu dopravních prostředků

Kdo provozuje dopravu, nahradí škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Stejnou povinnost má i jiný provozovatel vozidla, plavidla nebo letadla, ledaže je takový dopravní prostředek poháněn lidskou silou. Povinnosti nahradit škodu se nemůže provozovatel zprostit, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu.⁹⁸

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž

7.2.1.1.4. Škoda způsobená zvířetem

Způsobí-li škodu zvíře, nahradí ji jeho vlastník, ať již bylo pod jeho dohledem nebo pod dohledem osoby, které vlastník zvíře svěřil, anebo se zatoulalo nebo uprchlo. Osoba, které zvíře bylo svěřeno nebo která zvíře chová nebo jinak používá, nahradí škodu způsobenou zvířetem společně a nerozdílně s vlastníkem. Slouží-li domácí zvíře vlastníku k výkonu povolání či k jiné výdělečné činnosti nebo k obživě, anebo slouží-li jako pomocník pro osobu se zdravotním postižením, zproští se vlastník povinnosti k náhradě, prokáže-li, že při dozoru nad zvířetem nezanedbal potřebnou pečlivost, anebo že by škoda vznikla i při vynaložení potřebné pečlivosti. Za týchž podmínek se povinnosti k náhradě zproští i ten, komu vlastník zvíře svěřil.⁹⁹

7.2.1.1.5. Škoda způsobená věcí

Jestliže je někdo povinen někomu něco plnit a použije při tom vadnou věc, nahradí škodu způsobenou vadou věci. To platí i v případě poskytnutí zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb. Způsobí-li škodu věc sama od sebe, nahradí škodu ten, kdo nad věcí měl mít dohled. Jestliže nelze takovou osobu jinak určit, platí, že jí je vlastník věci.¹⁰⁰

7.2.1.1.6. Škoda způsobená vadou výrobku

Škodu způsobenou vadou movité věci určené k uvedení na trh jako výrobek za účelem prodeje, nájmu nebo jiného použití nahradí ten, kdo výrobek nebo jeho součást vyrobil, vytěžil, vypěstoval nebo jinak získal, a společně a nerozdílně s ním i ten, kdo výrobek nebo jeho část označil svým jménem, ochrannou známkou nebo jiným způsobem.¹⁰¹

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž

7.2.1.1.7. Škoda na převzaté a odložené věci

Každý, kdo od jiného převzal věc, která má být předmětem jeho závazku, nahradí její poškození, ztrátu nebo zničení, neprokáže-li, že by ke škodě došlo i jinak.

Je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí a byla-li věc odložena na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se takové věci obvykle ukládají, nahradí provozovatel poškození, ztrátu nebo zničení věci tomu, kdo ji odložil, popřípadě vlastníku věci. Stejně nahradí škodu provozovatel hlídaných garáží nebo zařízení podobného druhu, jedná-li se o dopravní prostředky v nich umístěné a o jejich příslušenství.¹⁰²

7.2.1.1.8. Škoda na vnesené věci

Kdo provozuje pravidelně ubytovací služby, nahradí škodu na věci, kterou ubytovaný vnesl do prostor vyhrazených k ubytování nebo k uložení věcí, popřípadě na věci, která tam byla pro ubytovaného vnesena. To platí i tehdy, byla-li věc za tím účelem ubytovatelem převzata. Prokáže-li ubytovatel, že by ke škodě došlo i jinak, nebo že škodu způsobil ubytovaný nebo osoba, která ubytovaného z jeho vůle provází, povinnosti k náhradě škody se zproští. K ujednáním o jiných důvodech zproštění se nepřihlíží.¹⁰³

Zdroj: Občanský zákoník

7.2.1.1.9. Škoda způsobená informací nebo radou

Kdo se hlásí jako příslušník určitého stavu nebo povolání k odbornému výkonu nebo jinak vystupuje jako odborník, nahradí škodu, způsobí-li ji neúplnou nebo nesprávnou informací nebo škodlivou radou danou za odměnu v záležitosti svého vědění nebo dovednosti. Jinak se hradí jen škoda, kterou někdo informací nebo radou způsobil vědomě.¹⁰⁴

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ Tamtéž

7.2.1.1.10. Škoda na životním prostředí a ekologická újma

Kdo znečistí prostředí vnášením takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí, které jsou svou podstatou nebo množstvím cizorodé pro dané prostředí, poškozují životní prostředí. Jestliže nad přípustnou míru znečišťuje životní prostředí nebo jiným protiprávním jednáním způsobí ekologickou újmu, je povinen obnovit přirozené funkce narušeného ekosystému nebo jeho části. Není-li to možné nebo z vážných důvodů účelné, je povinen ekologickou újmu nahradit.

Ekologickou újmu se rozumí ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti.¹⁰⁵

7.2.2. Bezdůvodné obohacení

Bezdůvodné obohacení lze charakterizovat jako škodlivý důsledek jednání v souvislosti s právním vědomím, kdy se někdo na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí. Ten, na jehož úkor se jiný bezdůvodně obohatí, se nazývá ochuzený. Ten, kdo se bezdůvodně na úkor ochuzeného obohatil, se nazývá obohacený.

Bezdůvodně se obohatí, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.¹⁰⁶

¹⁰⁵ zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

¹⁰⁶ Občanský zákoník, cit. 40

7.2.3. Újma na zdraví a životě

Újmou na zdraví se rozumí škodlivý důsledek jednání v souvislosti s právním vědomím, záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.

Těžkou újmou na zdraví se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha zdraví.¹⁰⁷

Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy. Vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.¹⁰⁸

Při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Škůdce hradí též účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost tomu, kdo je vynaložil; požádá-li o to, složí mu škůdce na tyto náklady přiměřenou zálohu.

Škůdce nahradí tomu, kdo je vynaložil, přiměřené náklady spojené s pohřbem v rozsahu, v jakém nebyly uhrazeny veřejnou dávkou podle jiného právního předpisu. Přitom se přihlédne k zvyklostem i k okolnostem jednotlivého případu.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Trestní zákoník, cit. 64

¹⁰⁸ Občanský zákoník, cit. 40

¹⁰⁹ Tamtéž

7.3. Úvaha o formování právního vědomí občana a jeho ekonomickém dopadu

Formování právního vědomí občana vedené k minimálně tomu, aby občan dodržoval právní řád, měl co nejvyšší znalost práva a měl představu o tom, co je právním řádem zakázáno, je z ekonomického hlediska přínosné, jak pro samotného občana, tak i pro stát. Pokud občan zejména dodržuje právní řád a má obstojné znalosti práva, může předpokládat, že stát nebude proti jeho osobě aplikovat své represivní mechanismy. Občan tak může budovat svůj život i po ekonomické stránce, která je tvořena zejména stabilním osobním rozpočtem, složeným ze stabilních příjmů a relativně kontrolovatelných výdajů. Stabilní osobní rozpočet zejména při společenském soužití s partnerem se pak přenáší i na společný rozpočet, kterým jsou dále ovlivňovány členové tohoto soužití, zejména pak potomci.

Ve své policejní praxi, která je mimo vlastních poznatků dále podložena poznatky kolegů s mnohaletou policejní praxí, se často setkávám s občany, kteří právní řád nedodržují a v drtivé většině ho opakovaně úmyslně porušují. Tito občané nejdříve absolvovali opakovaný výkon trestu odnětí svobody. Takoví občané nejenže nemají stabilní zaměstnání, ale dokonce v dosti případech ani nikdy nepracovali, třebaže je jim i třicet a více let.

Ve své praxi se setkávám s občany, kteří se pohybují na drogové scéně, přičemž se jedná o toxikomany, výrobce drog a dealery drog. Ve většině případů i samotní výrobci drog a dealeři drog jsou toxikomani. Toxikomani páchají zejména trestnou činností, aby si zajistili prostředky pro následné opatření drogy. Tyto prostředky, pokud jsou vyjádřeny přímo v penězích, činí vysoké částky.

Ze samotných výsledků toxikomanů pak vyplývá, že užívají drogu třeba i každý den. Pokud toxikoman užívá například psychotropní látku metamfetamin, též známou jako pervitin, několikrát denně v obvyklém množství 0,2 gramu, samotné náklady na drogu činí měsíčně i několik desítek tisíc korun, neboť obvyklá cena za každý 0,1 gramu pervitinu činí zpravidla 200,- Kč. Pokud k těmto nákladům na drogu připočítáme i náklady nezbytné k běžnému životu, zejména náklady na bydlení, stravu či ošacení, můžeme si představit, jak často a v jakém rozsahu tito toxikomani páchají trestnou činnost.

Pokud občané nedodrží právní řád, jak je výše uvedeno, nemají pevné ekonomické zázemí a nemohou koncepčně budovat svůj život. Ve většině případů pak jejich způsob života negativně ovlivňuje jejich partnery a potomky, kteří v dosti případech sami inklinují k protiprávnímu jednání.

Stát se s protiprávním jednáním občanů musí rovněž vypořádat, což ho stojí nemalé finanční prostředky. Pokud se jedná o protiprávní jednání občanů zejména v trestněprávní rovině, pak stát vynakládá velké množství prostředků zejména na represivní mechanismy a nápravná zařízení. Dále u zmiňovaných toxikomanů stát vynakládá velké množství finančních prostředků na léčbu jejich závislosti.

8. Praktická část

Praktická část zahrnuje výzkum, ve kterém byly nejprve určeny cíle a metody výzkumu. Následně byly stanoveny hypotézy a na jejich základě byl vypracován dotazník, který byl předložen respondentům. Dotazník byl následně vyhodnocen a zpracovaná data byly užity v úvaze.

8.1. Cíle a metody výzkumu

Cílem výzkumu je zkoumání, zda lidé mají povědomí o tom, co je právní vědomí a jaké má právní vědomí postavení v současném právu. Dalšími cíli jsou zjištění, jaké vlivy nejvíce působí právní vědomí lidí, jakému právu nejvíce rozumí, které právní jednání je ve společnosti nejčastější, jak by jednali v předestřených případech na základě právního vědomí a jaké důsledky protiprávního jednání vnímají jako nejzávažnější.

Jako metodu výzkumu jsem si vybral dotazník, který patří mezi nejužívanější prostředek ke sběru potřebných dat. Dotazník je složen z dvaceti otázek, jejichž cílem je zjistit názory a postoje respondent v oblasti právního vědomí. Dotazník jsem při výzkumu užil proto, abych získal co možná největší počet respondentů, kteří jsou ochotni dotazník vyplnit.

Při tvorbě dotazníku jsem se snažil, aby otázky byly dobře formulovány a aby respondenty jeho vyplnění neodrazovalo. Proto jsem zvolil pouze dvacet otázek, jejichž zodpovězení zabere přibližně pět minut. Otázky dotazníku jsou primárně zaměřeny na názory a postoje respondentů a omezené míře jsem zvolil otázky, které ověřují, zda respondent má povědomí o tom, co to je právní vědomí, neboť větší množství těchto otázek by jistě dost respondentů odradilo a vyplnění dotazníku by se tak pro ně stalo spíše nežádaným písemným testem. Snažil jsem se rovněž vyvarovat otázek osobního a dotěrného charakteru, které by mohly respondenty odrazovat zejména v úplném vyplnění přeloženého dotazníku.

8.2. Stanovené hypotézy

Pro praktickou část mé diplomové práce na téma Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi jsem stanovil několik hypotéz, u kterých jsem ověřoval jejich platnost či neplatnost.

Hypotéza č. 1:

Lidé nedokáží právní vědomí zařadit do současného práva.

Hypotéza č. 2:

Ve společnosti podle lidí nejčastěji dochází k obcházení práva.

Hypotéza č. 3:

Lidé považují porušení trestního práva zejména útokem proti tělesné integritě za nejzávažnější protiprávní jednání.

8.3. Vyhodnocení dotazníku a hypotéz

Diplomová práce na téma Právní vědomí a jeho vliv na aplikační praxi nelze podložit pouze informacemi z literatury, neboť se jedná o téma, které je nutné aplikovat do praxe a z praxe využít získané poznatky.

Dotazník byl respondentům předložen jak v papírové, tak elektronické podobě. Na vyplnění dotazníku nebyl respondentům určen časový limit. Dotazník byl rozdán celkem 170ti respondentům a zpět se jich vrátilo 155. Všechny otázky byly respondenty řádně zodpovězeny, mimo otázky č. 19, ve které jsem se respondentů tázal, které z uvedených nakládání s omamnými a psychotropními látkami (drogami) je podle nich trestné podle trestního zákoníku. Jednalo se o jedinou otázku, kde bylo možné označit

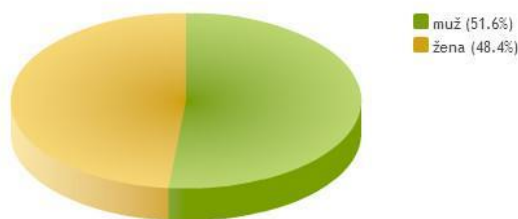
více než jednu odpověď. Ve čtyřech vrácených dotaznících byla označena jako trestná jen některá nakládání s omamnými a psychotropními látkami a zároveň byla označena odpověď, která tvrdí, že jsou všechna nakládání trestná. V jednom vráceném dotazníku byla zároveň označena odpověď, že jsou všechna nakládání s omamnými a psychotropními látkami trestná a zároveň, že nejsou žádná nakládání s omamnými a psychotropními látkami trestná. Na tomto základě nebylo těchto pět předmětných dotazníků zahrnuto ve vyhodnocení otázky č. 19 a z toho důvodu nemohla být otázka č. 19 vyhodnocena procentuálně.

Vyhodnocení odpovědí respondentů je provedeno tak, že nejprve je uvedena otázka a možné varianty odpovědí. Odpovědi respondentů jsou vyjádřeny jejich celkovým počtem i procentuálním podílem.

Otázka č. 1: Jste:

muž

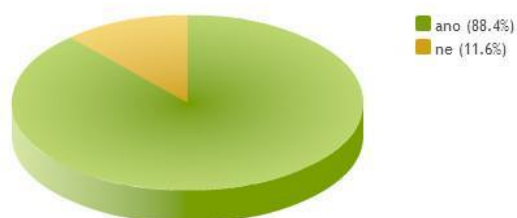
žena



Otázka č. 2: Víte co to je právní vědomí?

ano

ne



Na položenou otázku č. 2 odpovědělo 137 respondentů ano a 18 respondentů ne.

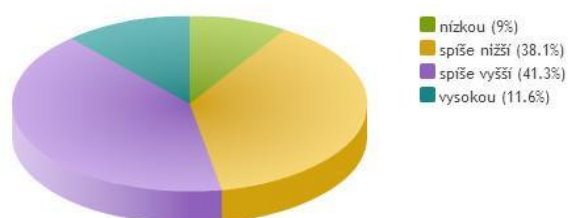
Otázka č. 3: Jak byste ohodnotil(a) úroveň Vašeho právního vědomí?

nízkou

spíše nižší

spíše vyšší

vysokou



V otázce č. 3 ohodnotilo 14 respondentů úroveň svého právního vědomí jako nízkou, 59 respondentů jako spíše nižší, 64 respondentů jako spíše vyšší a 18 respondentů jako vysokou.

Otázka č. 4: Je podle Vás pojem právní vědomí zakotven v současném platném právním řádu?

ano

ne

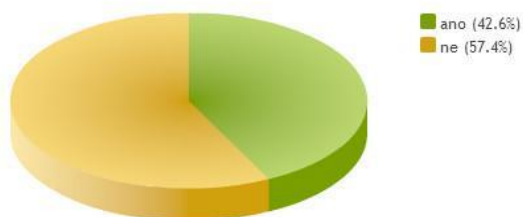


Na otázku č. 4 odpovědělo 81 respondentů ano a 71 respondentů ne.

Otázka č. 5: Má podle Vás právní vědomí jasně charakterizovanou definici?

ano

ne



Na otázku č. 5 odpovědělo 66 respondentů ano a 89 respondentů ne.

Na základě zjištěných dat se domnívám, že byla potvrzena hypotéza č. 1, neboť společnost prokazatelně nedokáže právní vědomí zařadit do současného platného práva.

Otázka č. 6: Který z uvedených vlivů měl na Vaše právní vědomí největší vliv?

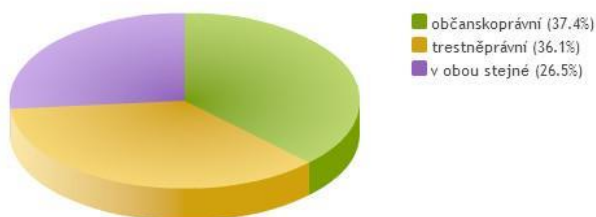
- rodina inteligence vzdělání
 přátelé zaměstnání životní zkušenosti



V otázce č. 6 označilo 19 respondentů rodinu, 4 respondenti inteligenci 55 respondentů vzdělání, 40 respondentů zaměstnání a 37 respondentů životní zkušenosti jako největší vliv na jejich právní vědomí.

Otázka č. 7: Ve které z nabízených oblastí práva máte podle Vás největší znalosti?

- občanskoprávní trestněprávní v obou stejné



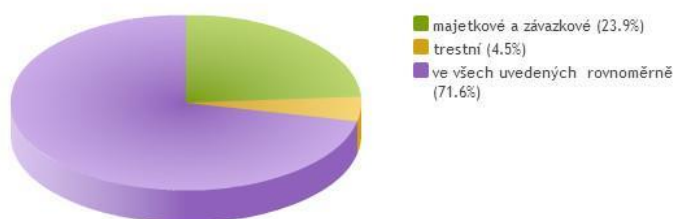
V otázce č. 7 označilo za oblast práva, ve které mají největší znalosti, 58 respondentů občanskoprávní, 56 respondentů trestněprávní a 41 respondentů uvedlo, že znalosti mají v obou uvedených oblastech znalosti stejné.

Otázka č. 8: Ve které z nabízených oblastí práva by se podle Vás člověk měl nejvíce sebevzdělávat?

majetkové a závazkové

trestní

ve všech uvedených rovnoměrně

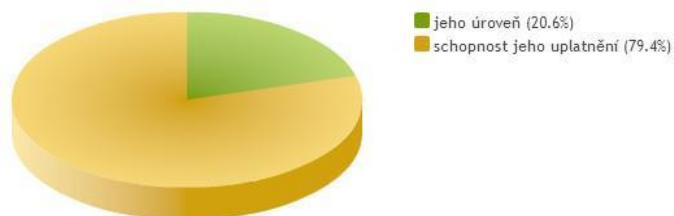


V otázce č. 8 označilo jako oblast práva, ve které se má člověk nejvíce sebevzdělávat, 37 respondentů právo majetkové a závazkové, 7 respondentů právo trestní a 111 respondentů uvedlo, že se má člověk ve všech uvedených oblastech práva vzdělávat rovnoměrně.

Otázka č. 9: Který z uvedených vlivů právního vědomí má podle Vás největší vliv na rozhodování člověka v praxi?

jeho úroveň

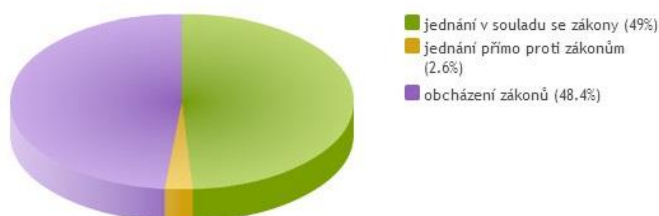
schopnost jeho uplatnění



V otázce č. 9 označilo jako největší vliv na rozhodování člověka v praxi 32 respondentů úroveň právního vědomí a 123 respondentů schopnost jeho uplatnění.

Otázka č. 10: Která z uvedených alternativ nejvýstižněji charakterizuje nejčastější právní jednání ve společnosti?

- jednání v souladu se zákony jednání přímo proti zákonům
- obcházení zákonů



V otázce č. 10 označilo za nejčastější právní jednání ve společnosti 76 respondentů jednání v souladu se zákony, 4 respondenti jednání přímo proti zákonům a 75 respondentů obcházení zákonů.

Otázka č. 11: Můžete určit procentuální poměr populace, která jedná nejčastěji podle Vámi zvolené alternativy v otázce č. 10?

- 25% 50% 75% 100%

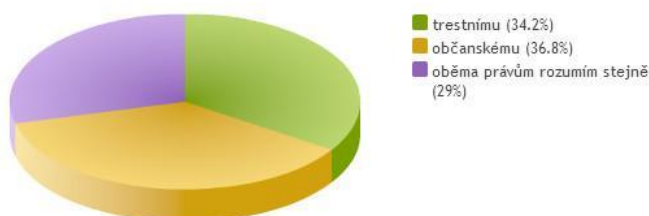
Otázka č. 11 navazuje na otázku č. 10. Z celkového množství 76ti respondentů, kteří uvedli, že nejčastější právní jednání ve společnosti je v souladu se zákony, 7 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 25%, 21 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 50%, 47 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 75% a pouze 1 respondent uvedl, že poměr populace činí 100%.

Z celkového množství 4 respondentů, kteří uvedli, že nejčastější právní vědomí ve společnosti je jednání přímo proti zákonům, 3 respondenti uvedli, že poměr populace činí 25% a 1 respondent uvedl, že poměr populace činí 50%. Poměr populace 75% a 100% neuvedl žádný z respondentů.

Z celkového množství 75ti respondentů, kteří uvedli, že nejčastější právní vědomí ve společnosti je obcházení zákonů, 13 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 25%, 43 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 50%, 16 respondentů uvedlo, že poměr populace činí 75% a 3 respondenti uvedli, že poměr populace činí 100%.

Otázka č. 12: Kterému z nabízených práv nejvíce rozumíte?

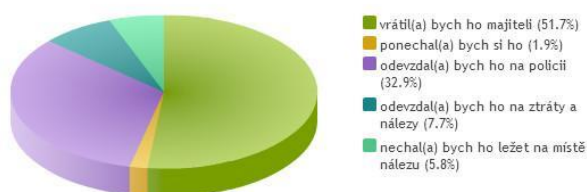
- trestnímu občanskému oběma právům rozumím stejně



V otázce č. 12 odpovědělo 53 respondentů, že nejvíce rozumí trestnímu právu, 57 respondentů, že nejvíce rozumí občanskému právu a 45 respondentů uvedlo, že oběma právům rozumí stejně.

Otázka č. 13: Pokud byste našel (našla) mobilní telefon, jak byste s ním naložil(a)?

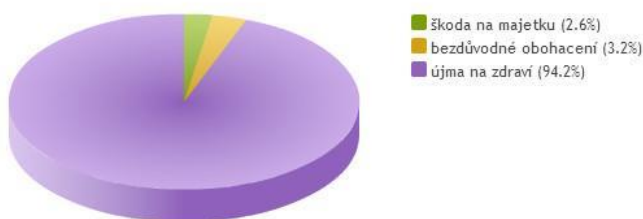
- vrátil(a) bych ho majiteli ponechal(a) bych si ho odevzdal(a) bych ho na policii
- odevzdal(a) bych ho na ztráty a nálezy nechal(a) bych ho ležet na místě nálezu



V otázce č. 13 uvedlo 80 respondentů, že by mobilní telefon vrátilo majiteli 80 respondentů, 3 respondenti by si mobilní telefon ponechali, 51 respondentů by si mobilní telefon ponechalo, 12 respondentů by mobilní telefon odevzdalo na ztráty a nálezy a 9 respondentů by mobilní telefon nechalo ležet na zemi.

Otázka č. 14: Který důsledek právního jednání vnímáte jako nejzávažnější?

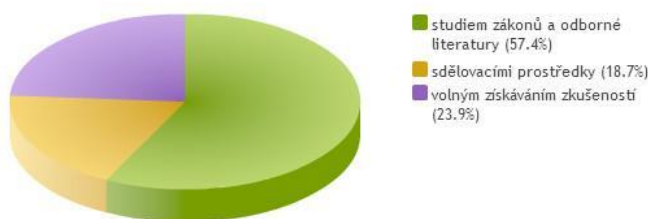
- škoda na majetku bezdůvodné obohacení újma na zdraví



V otázce č. 14 jako nejzávažnější důsledek právního jednání 4 respondenti vnímají škodu na majetku, 5 respondentů bezdůvodné obohacení, 146 respondentů újmu na zdraví.

Otázka č. 15: Jakým způsobem by se podle Vás měl člověk nejvíce vzdělávat v právní oblasti?

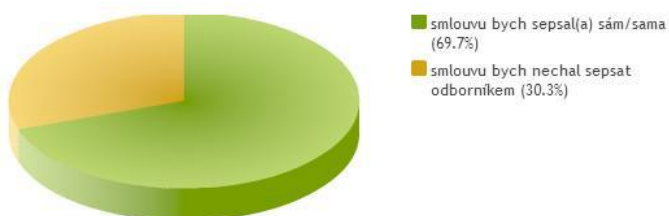
- studiem zákonů a odborné literatury
- sdělovacími prostředky
- volným získáváním zkušeností



V otázce č. 15 jako nejvhodnější způsob vzdělávání v právní oblasti 89 respondentů označilo studium zákonů a odborné literatury, 29 respondentů sdělovacími prostředky a 37 respondentů volným získáváním zkušeností.

Otázka č. 16: Kterým z nabízených způsobů byste řešil(a) sepsání kupní smlouvy na věc, jejíž hodnota činí 10.000,- Kč?

- smlouvu bych sepsal(a) sám/sama
- smlouvu bych nechal sepsat odborníkem

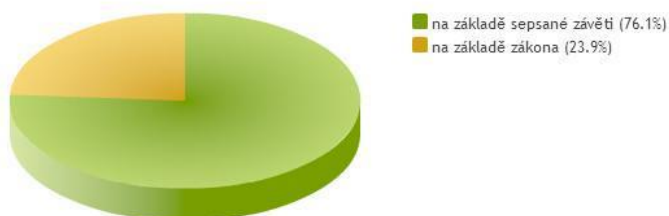


V otázce č. 16 sepsání kupní smlouvy na věc, jejíž hodnota činí 10.000,- Kč, by 108 respondentů sepsalo kupní smlouvu samo a 47 respondentů by kupní smlouvu nechalo sepsat odborníkem.

Otázka č. 17: Jakým způsobem byste chtěl(a), aby byl po Vaší smrti děděn Váš majetek?

na základě sepsané závěti

na základě zákona

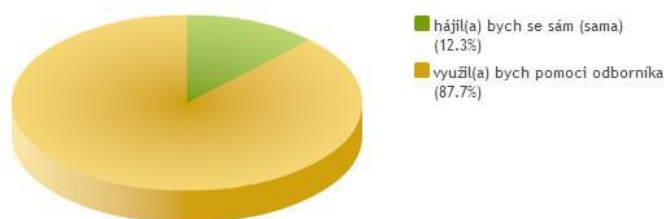


V otázce č. 17 uvedlo 118 respondentů, že by chtělo, aby byl jejich majetek smrti děděn na základě sepsané závěti a 37 respondentů uvedlo, že by chtěli, aby byl jejich majetek děděn na základě zákona.

Otázka č. 18: Pokud byste byl(a) zadržen(a) pro podezření ze spáchání trestného činu s horní hranicí trestní sazby do 5-ti let a byla by Vám položena otázka, zda požadujete obhájce:

hájil(a) bych se sám (sama)

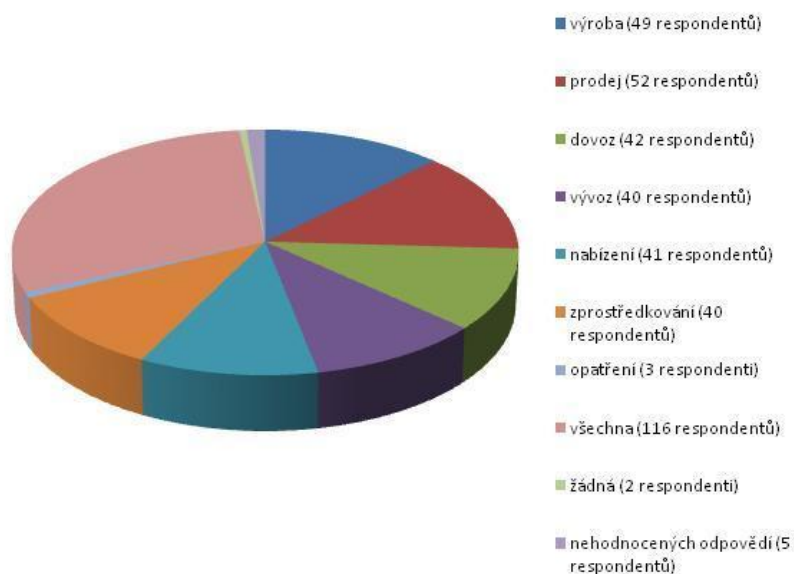
využil(a) bych pomoci odborníka



V otázce č. 18 uvedlo 19 respondentů, že by se hájili sami a 136 respondentů, že by využili pomoci odborníka.

Otázka č. 19: Které z uvedených nakládání s omamnými a psychotropními látkami (drogami) je podle Vás trestné podle trestního zákoníku?

- | | | |
|-----------------------------------|-----------------------------------|--|
| <input type="checkbox"/> výroba | <input type="checkbox"/> prodej | <input type="checkbox"/> dovoz |
| <input type="checkbox"/> vývoz | <input type="checkbox"/> nabízení | <input type="checkbox"/> zprostředkování |
| <input type="checkbox"/> opatření | <input type="checkbox"/> všechna | <input type="checkbox"/> žádná |



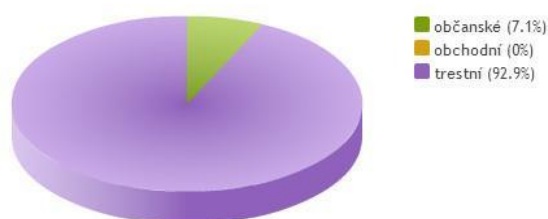
Vyhodnocením odpovědí respondentů na otázku č. 19 bylo zjištěno, že více jak 2/3 respondentů se domnívá, že jsou trestná všechna nakládání s omamnými a psychotropními látkami.

Otázka č. 20: Které porušení z uvedených práv vnímáte jako nejzávažnější?

občanské

obchodní

trestní



V otázce č. 20 jako nejzávažnější porušení práva označilo 11 respondentů porušení práva občanského, žádný respondent neoznačil porušení práva obchodního a 144 respondentů označilo porušení práva trestního.

Otázka č. 1 měla za úkol určit, jaký byl poměr mužů a žen mezi respondenty. Záměrem zkoumání bylo, aby poměr mužů a žen byl co možná nejvyrovnanější, což se povedlo, neboť ze 155ti respondentů bylo 80 mužů a 75 žen.

8.3.1. Resumé

Otázky č. 2 až 5 měly za úkol objasnit, zda respondenti mají povědomí o tom, co je právní vědomí a jaká je jeho role v současném právu. Respondenti ve většině případů v odpovědích v otázce č. 2 uvedli, že vědí co to je právní vědomí. Svoje právní vědomí v otázce č. 3 nejvíce respondentů hodnotilo jako spíše vyšší. V otázce č. 4 však nejvíce respondentů uvedlo, že pojem právní vědomí je zakotven v současném platném právu, což samozřejmě není pravda. Následně v otázce č. 5 nejvíce respondentů uvedlo, že právní vědomí nemá jasně charakterizovanou definici, což je pravda. Zajímavé je, jak respondenti mohli uvést, že právní vědomí je zakotveno v současném platném právu a přitom nemá jasně charakterizovanou definici.

Na základě vyhodnocení odpovědí respondentů na otázky č. 2 až č. 5 byla potvrzena hypotéza č. 1, neboť bylo potvrzeno, že lidé nedokáží právní vědomí zařadit do současného práva.

Vyhodnocením otázky č. 6 bylo zjištěno, že největší vliv právní vědomí respondentů mělo zejména vzdělání, zaměstnání a životní zkušenosti. Naopak jako druhotný vliv respondenti vnímali vliv rodiny, přičemž dokonce žádný z respondentů neuvedl rodinu jako největší vliv na právní vědomí.

Otázky č. 7 a č. 8 měly za úkol zjistit, v jakých uvedených oblastech práva a v jakých z uvedených oblastí práva by se měl člověk vzdělávat. Zajímavé je, že většina respondentů se přiklání k jednotlivým nabízeným oblastem práva a ani ne třetina respondentů odpověděla, že má znalosti ve všech uvedených oblastech práva stejné, a přitom dle téměř $\frac{3}{4}$ respondentů by se měl člověk nejvíce sebevzdělávat ve všech uvedených oblastech práva rovnoměrně.

Respondenti se ve většině v případě v odpovědích na otázku č. 9 vyjádřili, že schopnost uplatnění právního vědomí má na rozhodování člověka v praxi větší vliv než úroveň právního vědomí.

V odpovědích respondentů na otázce č. 10 byl zjištěn zajímavý poměr mezi odpověďmi respondentů, kteří se domnívají, že nejčastější právní jednání ve společnosti je jednání v souladu se zákony a obcházení zákonů. V navazující otázce č. 11 pak bylo zjištěno, že nejvíce respondentů, kteří se domnívají, že nejčastější právní jednání ve společnosti je jednání v souladu se zákony, uvedlo, že tak jedná 75% populace. Naopak nejvíce respondentů, kteří se domnívají, že nejčastější právní jednání ve společnosti je obcházení zákonů, určilo, že tak jedná 50% populace.

Na základě zjištěných dat z odpovědí respondentů na otázku č. 10 a č. 11 lze vyvrátit hypotézu č. 2, že podle lidí dochází ve společnosti k obcházení práva.

Otázka č. 12 sloužila především jako kontrolní otázka zejména k otázce č. 7. Výsledky jsou vesměs srovnatelné a ani po odpovědi na otázku č. 8, kdy si mohli někteří respondenti uvědomit vztah mezi otázkami č. 7 a č. 8, který mohl vyvolat logický nesoulad mezi odpověďmi respondentů, kteří na jedné straně tvrdí, že rozumí jedené oblasti práva více a na druhé straně odpověděli, že by se měl člověk sebevzdělávat ve všech oblastech rovnoměrně.

Na základě odpovědí respondentů na otázku č. 13 bylo zjištěno, že drtivá většina respondentů by mobilní telefon vrátila a více jak polovina respondentů by na základě vlastní iniciativy nalezený mobilní telefon vrátila majiteli a nevyužila by některou z nabízených alternativ odevzdání mobilního telefonu příslušné instituci.

Vyhodnocením odpovědí respondentů na otázky č. 14 a 20, které na sebe navazovaly, bylo zjištěno, že většina respondentů vnímá jako nejzávažnější újmu na zdraví, která byla způsobena protiprávním jednáním v trestněprávní rovině.

Zajímavé však je, že na otázku č. 20 téměř většina respondentů odpověděla, že nejzávažnější porušení z uvedených práv vnímá porušení trestního práva, přitom z uvedených oblastí práva občanské právo zahrnuje prakticky nejvíce práv člověka.

Na základě odpovědí respondentů na otázky č. 14 a č. 20 byla potvrzena hypotéza č. 3.

Z odpovědí respondentů na otázku č. 15 vyplývá, že dávají při vzdělání v právní oblasti přednost studiu zákonů a odborné literatury, z čehož je zřejmé, že dávají přednost studiu zpravidla z ověřených zdrojů než ze zdrojů rizikových. Vzniká tedy zajímavý vztah s otázkou č. 9, kdy respondenti upřednostnili schopnost uplatnění právního vědomí nad úrovní právního vědomí.

Vyhodnocením odpovědí respondentů na otázky č. 16 a č. 18, bylo zjištěno, že na jedné straně by kupní smlouvu více jak 2/3 respondentů sepsalo samo a na druhé straně by při podezření ze spáchání trestného činu více jak 3/4 respondentů využilo pomoci odborníka.

Na základě vyhodnocení odpovědí respondentů na otázku č. 17 bylo zjištěno, že více jak 3/4 respondentů chtějí svůj majetek po smrti rozdělit na základě svého uvážení a nehodlají svůj majetek nechat mezi pozůstalé ve stejné dědické skupině rozdělit rovnoměrně.

Na základě vyhodnocení odpovědí respondentů na otázku č. 19 bylo zjištěno, že více jak dvě třetiny respondentů se domnívá, že jsou všechna uvedená nakládání s omamnými a psychotropními látkami trestná podle trestního zákoníku, což se zakládá na pravdě, neboť jednotlivé varianty jsou přímo citovány ze skutkové podstaty trestního činu nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy dle ustanovení § 283 trestního zákoníku.

8.4. Úvaha o aplikaci zjištěných dat v praxi

Právní vědomí má v současném právu dosti opomíjenou pozici, ačkoliv je zřejmé, že je nezbytné pro celou společnost v podobě převládajícího společenského vědomí. V minulých dobách, zejména před rokem 1989, mělo právní vědomí do jisté míry jasně danou pozici v tehdejší platném právu, bylo jasně charakterizované a členěné. Právní vědomí bylo zejména prostřednictvím výchovných a vzdělávacích institucí státu budováno a utvářeno. Je zřejmé, že jakýkoliv nedemokratický režim potřebuje ve společnosti utvářet a rozvíjet právní vědomí pro režim výhodným způsobem, tedy orientací na právní řád, jehož zásadním záměrem je ochrana stávajícího politického zřízení, ale domnívám se, že i v demokratické společnosti má právní vědomí svůj význam a je ho nutné ve společnosti utvářet a dále rozvíjet.

Na základě vypracované teoretické části diplomové práce je zřejmé, že právní vědomí v současné době nemá jasně danou pozici v současném právním řádu a rovněž není jasně charakterizovaná jednotná definice. Praktickou částí diplomové práce bylo zjištěno, že ani ve společnosti právní vědomí chápáno jednotně a každý člen společnosti vnímá rozdílně, jaké oblasti právní vědomí zahrnuje.

Domnívám se však, že by se na jedné straně měli zejména odborníci v podstatně větší míře angažovat v utváření jasné definice a členění právního vědomí a jeho zařazení do současného platného práva prostřednictvím odborných publikací a na druhé straně by se měl angažovat v utváření a rozvíjení právního vědomí ve společnosti stát zejména prostřednictvím jasného, přehledného a co nejlépe účinného právního řádu a adekvátně rozšířených osnov základního a středního stupně vzdělávání.

Právní vědomí společnosti by se mělo utvářet a rozvíjet komplexně zejména v oblastech ústavního, občanského, závazkového a trestního práva již od útlého dětství jednotlivých členů společnosti prostřednictvím vhodně a adekvátně zvolených způsobů. Utváření a rozvoj právního vědomí by však neměl tendenčně sloužit k ovlivňování právního vědomí společnosti ze strany státu a jeho vyznávanému politickému zřízení, ale zejména k všeobecné komplexní znalosti obsahu právních předpisů a pochopení účelu těchto právních předpisů.

9. Závěr

Zpracováním diplomové práce na téma „Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi“ jsem získal podrobnější náhled do problematiky právního vědomí a jeho vlivu v aplikační praxi a užitečné poznatky nejen do mého pracovního života, ale i života soukromého.

V diplomové práci jsem se zaměřil na právní vědomí nejprve z teoretického hlediska v souvislosti s vlivy, které právní vědomí ovlivňují, následně pak na rozhodování a jednání na základě právního vědomí a vlivy, které se na rozhodování a jednání váží, a následně jsem se na právní vědomí zaměřil z praktického hlediska, zejména aplikací oblastí práva veřejného a soukromého a provedeným zkoumáním, prostřednictvím předloženého dotazníku respondentům.

Zpracováním diplomové práce bylo objasněno, že právní vědomí má v současném právu významnou pozici i přes skutečnost, že mu nebývá, zejména v odborné literatuře, věnována taková pozornost, jak tomu bylo v minulosti. Tato skutečnost se promítla nejen při praktické části diplomové práce, ale i části teoretické, neboť se odborná literatura v dosti případech zabývá právním vědomím pouze okrajově anebo dokonce vůbec. Odborníci právní vědomí vykládají značně široce, což má za důsledek jeho různorodé chápání a pohledy na něj nejen ze strany odborníků, ale i široké odborné veřejnosti a laiků, a proto se domnívám, že by se právě odborníci na právo měli v podstatně větší míře angažovat ve vytvoření pokud možno stručné a společnosti pochopitelné definice a členění právního vědomí a zanést uvedené do odborné literatury. Pokud bude právní vědomí jasně definováno a rozčleněno, bude vytvořen základní předpoklad pro to, aby se právní vědomí mohlo adekvátně ve společnosti rozvíjet. Navazujícím předpokladem je vymahatelný, přehledný a dlouho platící právní řád.

Domnívám se, že nelze rozvoj právního vědomí ponechat pouze na schopnostech společnosti, ale je nutné jeho rozvoj zajistit zejména vzdělávacím procesem. Je samozřejmě nutné právní vědomí ve společnosti rozvíjet objektivně a ne formovat

tendenčně v zájmu politického zřízení, skupin jednotlivců anebo dokonce přímo jednotlivců. Právní vědomí by se u člověka mělo rozvíjet komplexně a to zejména v oblastech ústavního, občanského, závazkového a trestního práva již od útlého dětství jejich členů. Není nutné, aby společnost znala konkrétní ustanovení právních norem, ale aby společnost komplexně vnímala zejména to, co je účelem těchto vybraných právních oblastí a co žádané, tolerované a zakázané a vytvořila si podnětný názor a způsob hodnocení těchto právních oblastí.

Zpracováním praktické části diplomové práce bylo potvrzeno, že společnost nedokáže právní vědomí zařadit do současného práva a vnímá jeho význam a podstatu velmi různorodě a vzdělání má významný podíl na formování právního vědomí společnosti. Na tomto základě je nutné vzdělávací proces adekvátně přizpůsobit rozvoji právního vědomí. Pokud mají mít největší vliv na právní vědomí společnosti uváděné zaměstnání a životní zkušenosti, může se společnost dostat do takového stavu, kdy její členové budou mít právní vědomí zaměřené pouze ke svému zaměstnání anebo k prostředí, ve kterém se pohybují, což se může negativně projevit při rozhodování a právním jednání v situacích, které se během života nemusí vyskytovat sice tak často, ale zásadním způsobem mohou ovlivnit budoucnost. Popsanému stavu se dá do značné míry předejít právě komplexně formovanému právnímu vědomí uváděnými právními oblastmi, které dle mého názoru zahrnují nejširší škálu situací, kterým je společnost nucena čelit. Uvedené bylo potvrzeno i odpověďmi respondentů, kteří vnímali, že by se člověk měl v právní oblasti vzdělávat rovnoměrně a přikládali největší význam odborné literatuře a zákonům jako zdroji právních informací.

Na závěr mohu konstatovat, že stanovené cíle v diplomové práci byly splněny, neboť se mi podařilo shromáždit dle mého názoru dostatečné množství materiálů a získat poznatků, které napomohly objasnit roli právního vědomí, shrnout jeho základní charakteristiku a rozebrat vybrané faktory, které se na právní vědomí váží, aplikovat vybraná právní odvětví při řešení právních problémů, charakterizovat a rozčlenit rozhodování a jednání člověka v praxi a objasnit důsledky, ze kterých vyplývá právní odpovědnost.

10. Použité zdroje

10.1. Knižní zdroje

GERLOCH, A. Teorie práva, 4. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, rok 2007, ISBN 978-80-7380-023-9

KUBŮ L. a kol., Teorie práva, Praha: Linde, rok 2007, ISBN 978-80-7201-637-2

ZOUBEK, V., Teorie státu a práva, vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, rok 2006, ISBN 80-7251-233-1

KNAPP, V., Teorie práva, I. vydání Praha: C. H. Beck, rok 1995, ISBN 80-7179-028-1

URBAN, M., Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe, vyd. 1. Praha: Leges, rok 2013, ISBN 978-80-7502-013-0

GIDDENS, A., Sociologie, Praha: Argo, rok: 1999, ISBN: 80-7203-124-4

HOLEČEK, V. a kol., Psychologie pro právníky, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Aleš čeněk, rok 2007, ISBN: 978-80-7380-065-9

PLEVOVÁ, I. a kol., Obecná psychologie, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, rok 2012, ISBN: ISBN 978-80-244-3247-2

TOMAŽIČ, I. a kol., Ekonomie pro právníky, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, rok 2003, ISBN: 80-86473-36-8

MITLÖHNER, M., Právo a právní předpisy, sv. 2, Hradec Králové: Gaudeamus, rok 2006, ISBN: 80-7041-668-8

KLÍMA, K. a kol., Státověda, Plzeň: Aleš Čeněk, rok 2006, ISBN: 80-86898-98-9

VEČEŘA, M. a URBANOVÁ, M., Vybrané kapitoly ze sociologie a psychologie práva, vyd. 1 Brno: Masarykova univerzita, rok 2010, Edice učebnic PrFMU, ISBN: 978-80-210-5064-8

BÍLÝ, J., Základy právních nauk, 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, rok 2004, ISBN: 80-213-1496-6

MIKULÁŠTÍK, M. Manažerská psychologie, vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., rok 2007, ISBN: 978-80-247-1349-6

10.2. Právní předpisy

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek

nařízení vlády č. 463/2003 Sb., o seznamech návykových

nařízení vlády č. 467/2009, Sb., kterým se pro účely trestního zákonu stanoví, co se považuje za jedy a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek a přípravků je obsahujících a jedů